

Eén kloppend hart voor de EU?

Of waarom twaalf lidstaten supranationale dan wel intergouvernementele integratie
prefereren voor het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid.

Evi Roelen

Promotor: Professor dr. Peter Bursens
Medebeoordelaar: Professor dr. Tom Sauer

Masterproef voorgelegd met het oog op het behalen van de graad van Master in de
Internationale Politiek.

Juni 2008

Voorwoord

Allereerst wil ik iedereen bedanken die op één of andere manier betrokken was bij de uitwerking van deze masterproef. Vooral concrete opmerkingen van mijn promotor, Professor dr. Peter Bursens, en taalkundige tips van Magda Verstuyft waren onontbeerlijk om dit werk tot een goed einde te brengen.

‘Nothing is possible without individuals; nothing is lasting without institutions.’

Jean Monnet (Monnet, 1978: 304-305)

Inhoudstafel

Inhoudstafel	3
Inleiding	4
1. De positie van het EVDB binnen het integratiedebat	7
1.1. Het EVDB	7
1.1.1. Het begin van Europese integratie: defensie	7
1.1.2. Infantiele stapjes	9
1.1.3. Saint-Malo	10
1.2. Supranationaal versus intergouvernementeel	11
2. Afhankelijke variabele	13
2.1. Operationalisering	13
2.1.1. Bronnen	13
2.1.2. Indicatoren	14
2.1.3. Casusselectie	16
2.2. Bespreking	18
3. Onafhankelijke variabelen	22
3.1. Machtscapaciteit	23
3.1.1. Theoretisch kader en hypothese	23
3.1.2. Operationalisering	24
3.1.3. Bespreking	25
3.2. <i>Balancing</i>	26
3.2.1. Theoretisch kader en hypothese	26
3.2.2. Operationalisering	27
3.2.3. Bespreking	28
3.3. Europese identiteit	29
3.3.1. Theoretisch kader en hypothese	29
3.3.2. Operationalisering	31
3.3.3. Bespreking	32
3.4. Institutionele cultuur	33
3.4.1. Theoretisch kader en hypothese	33
3.4.2. Operationalisering	35
3.4.3. Bespreking	36
4. <i>Qualitative Comparative Analysis</i>	38
4.1. QCA	38
4.2. Toetsing	40
4.2.1. Een gewone vergelijking	40
4.2.2. De meerwaarde van QCA	41
4.3. <i>Theory driven</i>	44
4.3.1. Machtscapaciteit	45
4.3.2. Europese identiteit	45
4.3.3. <i>Balancing</i>	46
4.3.4. Institutionele cultuur	46
Conclusie	47
Bijlagen	50
Bibliografie	56

Inleiding

Sinds de Frans-Britse top van 1998, die plaatsvond in het idyllische kuststadje Saint-Malo, boekt het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid (EVDB) grote vooruitgang (Howorth, 2007: 62). Niet alleen creëerde men speciaal voor dit kersverse samenwerkingsdomein nieuwe instellingen zoals het Politiek en Veiligheidscomité, het Militair Comité en de Militaire Staf (Howorth, 2007: 67-76, Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 56-57 en Europese Unie, 2008), maar ook werd het aanvankelijk civiele imago van de Europese Unie (EU) zodoende aangevuld met een martiale dimensie. Een eerste zelfstandige zending in 2003, namelijk de politiemissie die in Bosnië-Herzegovina orde op zaken stelde, kreeg daarom datzelfde jaar al een volledig militaire opvolger met de zending Concordia in Macedonië (Howorth, 2007: 210-211).

Het EVDB blijft in vergelijking met andere Europese beleidsdomeinen echter een vreemde eend in de bijt. De kerntaken van de staat worden door deze coördinatie immers op hoger niveau geregeld of, zachter uitgedrukt, op elkaar afgestemd (Nugent, 2006: 41-43 en Mearsheimer, 1995: 10). Dit op zich wijst al op een contradictie. Wat als lidstaten ooit beslissen dat soevereiniteitsbehoud hier evenmin nog noodzakelijk is?

Zo een vaart zal het wellicht niet lopen. Op tien jaar tijd groeide dit pasgeboren samenwerkingsdomein dan wel uit tot quasivolwassenheid, maar helemaal volgroeid is het nog niet (Howorth, 2007: 5-6 en Nugent, 2006: 499). Aan supranationale mechanismen heeft men dus nog geen boodschap (Eliassen, 1998: 4-6 en en Nugent, 2006: 55). Toch blijken sommige landen, meer dan andere, wel verdere verdieping voor het EVDB te verkiezen (Howorth, 2007: 57 en Koenig-Archibugi, 2004: 139). Dit werk wil onderzoeken welke mechanismen deze voorkeuren veroorzaken.

Concreet zal deze masterproef een antwoord bieden op de onderzoeksvraag waarom EU-lidstaten een intergouvernementele respectievelijk een supranationale aanpak van het EVDB prefereren. Deze probleemstelling vormt de rode draad doorheen de opeenvolgende hoofdstukken. Stapsgewijs wordt getimmerd aan de weg die tot het antwoord leidt.

Eerst situeert dit werk de positie van het EVDB binnen het integratiedebat. De net aangehaalde onderzoeksvraag komt hieruit voort en geeft op haar beurt vorm aan de

afhankelijke variabele die in het tweede hoofdstuk centraal staat. Daar worden de integratiepreferenties van de lidstaten in kaart gebracht door middel van vier indicatoren, met name een gekwalificeerde meerderheid, een geüniformeerde institutionele structuur naar supranationaal model, een uitbreiding van Commissiebevoegdheden en een gezamenlijke financiering van het beleid.

Omdat niet elk land even diepe samenwerking wenst, zoekt hoofdstuk drie naar de oorzaken van deze verschillen. Zowel het neorealisme als het constructivisme leveren inspiratie voor vier hypothesen die op hun beurt concreet worden in evenveel onafhankelijke variabelen, machts capaciteit, *balancing*, Europese identiteit en institutionele cultuur.

Het laatste hoofdstuk toetst de afhankelijke aan de onafhankelijke variabelen. De *Qualitative Comparative Analysis* (QCA) van Ragin steekt een handje toe om tot het verlossende antwoord te komen. Waarom biedt nu net deze methode soelaas om de gegevens uit dit werk te bestuderen? Die vraag wordt in de volgende alinea's reeds kort beantwoord, omdat bepaalde aspecten van deze techniek al in de operationaliseringsfase van de variabelen zichtbaar worden. Een meer uitgebreide bespreking komt uiteraard later aan bod.

Ten eerste bestudeert dit onderzoek slechts twaalf lidstaten. Hiermee blijft het een kwalitatieve studie en begeeft het zich niet op kwantitatief gebied. Bijgevolg moet de methode wel degelijk aan dit soort onderzoek worden aangepast. QCA vervult deze eis en doet zelfs meer dan dat. Haar holistische benaderingswijze levert absoluut een meerwaarde. De bevindingen hieromtrent worden in hoofdstuk vier verder toegelicht (Ragin, Robinson, Schaefer, Anderson, Williams en Giesel, 2006: 41-56).

De keuze voor dichotome categorisering, een wezenlijk aspect van QCA, is met betrekking tot dit onderzoek eveneens een voordeel. Een niet-duale opdeling kan immers leiden tot de volgende problemen. Zo creëert een weergave op continuïmbasis het probleem van *degreeism*. Zonder duidelijk afgebakende categorieën kan men eventuele aan- of afwezigheid van bepaalde kenmerken namelijk moeilijk van elkaar onderscheiden. (Sartori, 1994: 20 en Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 67). Overigens voldoet een lidstaat zelden aan de eigenschappen die zich situeren op de uiteinden van een continuüm, waardoor deze asymptoten eigenlijk geen juiste metafoor voor de werkelijkheid vormen. Zo blijkt een land nooit volledig supranationaal of intergouvernementeel (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 67). Het terugbrengen van alle variatie tot twee categorieën zorgt er bovendien voor dat vergelijking en dus ook verklaring eenvoudiger wordt (Ragin, Robinson, Schaefer, Anderson,

Williams en Giesel, 2006: 41-56 en Sartori, 1994: 20). De weergave van minder details wordt met andere woorden gecompenseerd door de voordelen die deze methode oplevert. Indien de hier vooropgestelde vereenvoudigde voorstelling van de werkelijkheid tegenstrijdigheden in kaart brengt, kan men trouwens achteraf nuances aanbrengen. Categorieën worden dan opengetrokken met behulp van empirische gegevens (Sartori, 1994: 20).

Tot slot moet de werkwijze, gehanteerd in hoofdstuk twee, onder de aandacht worden gebracht. Om de integratiewensen van de lidstaten operationeel te maken, ontwikkelt dit werk immers eigen gegevens. Aan de hand van regeringsvoorkeuren, die dankzij de vier hierboven vermelde indicatoren worden achterhaald, benadert dit onderzoek nationale verdieppingspreferenties. Hoe kunnen we deze keuze voor een elitegebaseerde benadering verantwoorden? Het antwoord hierop is tweeledig. Zo wordt ten minste deels weergegeven wat er bij de bevolking leeft. Meer diffuse actoren, zoals 'het volk', beïnvloeden het centraal uitvoerend orgaan. Dit verloopt via een bottom-upproces waarbij wensen op de agenda van politiek afgevaardigden worden gezet. Bovendien speelt niet alleen het Ministerie van Defensie een belangrijke rol binnen het EVDB. Ook het Ministerie van Buitenlandse Zaken en vaak zelfs vertegenwoordigers van andere beleidsdomeinen eisen inspraak. Deze twee argumenten verantwoorden de keuze om preferenties van landen te benaderen via regeringswensen (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 20-22 en Koenig-Archibugi, 2004: 145-147).

Maar zijn de onderzochte regeringen dan nooit intern verdeeld? Toegegeven, lidstaten beschouwen als unitaire actoren berust op een aanname. Natuurlijk houden vooraanstaande personen binnen deze landen er wel eens uiteenlopende ideeën op na. Toch zet vooral het constructivisme het belang van de nationale context in de verf. Verschillen tussen staten, zoals geschiedenis of geografische ligging, zijn doorslaggevend dan men op het eerste gezicht denkt. Ook verklaren algemeen aanvaarde normen over identiteit en gelegitimeerd gedrag vaak de houding van een staat tegenover defensie. Denk in dit opzicht maar aan het uitgesproken pacifisme van naoorlogs Duitsland (Ray, 2006: 274 en Meyer, 2004: 2-3). Op de koop toe blijken ideologische criteria volgens de meeste onderzoekers eveneens minder doorslaggevend dan statelijke affilatie (Petrelli en Vallianatou, 2008: 11 en Beyers, 1998: 12). Nationale verbondenheid blijft bovendien betrekkelijk stabiel doorheen de jaren (Risse, 2005: 299). Met deze bedenkingen sluiten we de inleiding af. Laat dit echter het begin zijn van een ontdekkingsstocht doorheen de boeiende wereld van defensie.

1. De positie van het EVDB binnen het integratiedebat

Dit hoofdstuk belicht hoe de positie van het EVDB leidt tot de centrale onderzoeksvraag, de leidraad doorheen deze masterproef. Eerst werpen we een blik op het EVDB, met de schijnwerpers gericht op zijn fascinerende geschiedenis. Vervolgens komt het verdiepingsdebat aan bod dat op elk beleidsdomein van de Unie hevig woedt. Veiligheid en defensie veroverden binnen deze discussie echter een speciale positie.

1.1. Het EVDB

Een schets van de ontwikkeling en de huidige positie van dit beleidsdomein is een verhaal van vallen en opstaan of, juister, van stilvallen en weer doorgaan. Europees Commissaris Hans Van de Broeck zei ooit dat het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB) niet zozeer vorm krijgt op basis van bruuske beslissingen. Het heeft meer weg van een langzaam proces dat tijd nodig heeft om te rijpen in de hoofden van de Europese leiders (van Ham, 1997: 309). Onderstaande uiteenzetting illustreert dat deze uitspraak evenzeer geldt op defensiegebied.

1.1.1. Het begin van Europese integratie: defensie

In de vroege jaren '50 van de 20ste eeuw, een periode getekend door zowel de Koude als de Koreaanse Oorlog, zagen vele voortrekkers van de EU en hun overzeese bondgenoten een grotere defensierol weggelegd voor het Europese vasteland. Dit impliceerde de herbewapening van West-Duitsland, een gebied dat nog niet tot het clubje van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) behoorde. Met Wereldoorlog II vers in het geheugen, was vooral Frankrijk daar uiterst gevoelig voor, waardoor men in deze contreien gretig naar een oplossing zocht (Nugent, 2006: 40-41).

De Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) bood geen uitweg, omdat zij enkel het recht op industriële en niet op militaire controle schiep. Daarom kwam René Pleven, toenmalig Frans president, met een zeer ambitieus plan aandragen (Wyatt en Dashwood, 1987: 5-7 en Nugent, 2006: 40-41). Ten eerste zette hij revolutionaire ideeën op de agenda.

Hij ijverde onder andere voor de oprichting van één Europees leger. Via deze weg wilde hij verhinderen dat West-Duitsland een eigen defensiemacht zou ontwikkelen. Ten tweede streefde Pleven naar een doorgedreven federalisme. Hij sprak over ‘institutes voor een verenigd Europa’. Zo stonden een tweekamerstelsel en een heuse uitvoerende macht op zijn verlanglijstje (Wyatt en Dashwood, 1987: 5-7 en Nugent, 2006: 40-41 en Eliassen, 1998: 3). Tot op vandaag blijft dit een droom voor elke doorgewinterde supranationalist. Kortom, Pleven nam wel een heel grote stap voorwaarts. Het wankel begin van economische integratie werd plots aangevuld met het kerndomein van politieke verdieping en dit op een wel heel vooruitstrevende wijze. De goedkeuring van deze plannen zou de transitieve aard van de Unie, en dus de tendens tot steeds verdere integratie, bevestigen (Wyatt en Dashwood, 1987: 5-7 en Eliassen, 1998: 3).

Pleven kon rekenen op de steun van Jean Monnet, het brein achter de Franse Minister van Buitenlandse Zaken Robert Schuman. Samen verdedigden ze het voorstel op een conferentie in Parijs. Na enkele aanpassingen – de institutionele structuur zou dan toch op intergouvernementele leest worden geschoeid – werd het plan in 1952 aanvaard door alle stichtende leden van de EU, zijnde België, Nederland, Luxemburg, Frankrijk, West-Duitsland en Italië. Men doopte de overeenkomst tot Verdrag ter oprichting van de Europese Defensiegemeenschap (EDG), waarna elk land een ratificatieprocedure opstartte (Wyatt en Dashwood, 1987: 5-7). Deze grootse opzet was met andere woorden slechts een duimbreed verwijderd van het verlossende jawoord. Helaas, op 30 augustus 1954 deed uitgerekend het Franse parlement het plan sneuvelen met 319 tegenstemmen ten opzichte van 264 goedkeuringen en 43 onthoudingen (Nugent, 2006: 40-41).

Verschillende redenen zijn aangevoerd ter verklaring van deze niet-ratificering. Aanhoudend ongemak over Duitse herbewapening, zorg over soevereiniteitsafstand op defensiegebied, niet-deelname van dé Europese militaire macht met name het Verenigd Koninkrijk, het einde van de oorlog in Korea en de dood van Stalin, waardoor de spanningen tussen Oost en West tijdelijk afnamen, zijn de vaakst gehoorde motieven (Nugent, 2006: 40-41 en Eliassen, 1998: 3). Ook een Franse regeringswissel zat er allicht voor iets tussen (Wyatt en Dashwood, 1987: 5-7). Deze samenloop van omstandigheden veroorzaakte bijgevolg het *non* van gaullisten, communisten, socialisten en radicalen (Wyatt en Dashwood, 1987: 5-7 en Nugent, 2006: 40-41).

1.1.2. Infantiele stapjes

Na afkeuring van dit project drong een alternatief zich op. Het Verdrag van Brussel, daterend uit 1948 en ondertekend door de landen van de Benelux, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, werd wederom tevoorschijn getoverd. Op een conferentie in 1954 gaven West-Duitsland en Italië eveneens hun fiat. De overeenkomst werd echter wel voorzien van een nieuw jasje. Voortaan zou deze samenwerking vorm krijgen onder de naam West-Europese Unie (WEU) (Howorth, 2007: 5). De WEU bleek echter een zwak gestructureerd en voornamelijk consultatief orgaan. De supranationale droom waarop men de EDG had gebaseerd, werd dus volledig opgeborgen. Toch was het Duitse herbewapeningsprobleem van de baan. West-Duitsland werd daarenboven lid van de NAVO (Nugent, 2006: 41-42).

Uitgerekend De Gaulle, medeverantwoordelijk voor de niet-ratificatie van het EDG-Verdrag, lanceerde in 1959 een nieuw, weliswaar intergouvernementeel, idee. Het Fouchet-Plan mikte op de coördinatie van buitenlands en veiligheidsbeleid zonder de structuren van de Unie te gebruiken. Met het Franse veto tegen de toetreding van het Verenigd Koninkrijk in 1962 werd ook dit project van tafel geveegd (Howorth, 2007: 35 en Eliassen, 1998: 3).

De jaren '70 zagen de oprichting van de Europese Politieke Samenwerking (Howorth, 2007: 35). Het rapport waarop deze 'risicovolle' coöperatie werd gebaseerd, onthulde de voorzichtigheid waarmee de lidstaten handelden. Langs de ene kant stelde men de eenmaking van Europa voorop als uiteindelijk streefdoel. Dit engagement weerspiegelde een groeiende nood aan een gemeenschappelijk beleid op politiek vlak. Anderzijds hield de huidige verbintenis niet meer in dan intergouvernementele coöperatie op losse institutionele schroeven (Eliassen, 1998: 3-4).

Vervolgens heerste er ongeveer 20 jaar absolute stilte. Het einde van de Koude Oorlog bracht verandering in zicht. Vooral door de groeiende desinteresse van de Verenigde Staten van Amerika (VSA) voor het Europese vasteland, een gebied dat tot dan toe als buffer tegen het Sovjetgevaar had gediend, nam de nood aan een degelijk veiligheids- en defensiebeleid toe (Howorth, 2007: 52). Het Verdrag van Maastricht in 1992 richtte bijgevolg drie pijlers op. Eentje werd gereserveerd voor het GBVB, waardoor deze samenwerking voortaan binnen een volwaardig legaal kader plaatsvond. Het intergouvernementele karakter van dit beleidsdomein

werd echter behouden omwille van interne onenigheden (Eliassen, 1998: 4-6 en Nugent, 2006: 55).

1.1.3. Saint-Malo

Tijdens het jaar 1998, op een vrijdag in december om precies te zijn, vond er in Saint-Malo, een stadje aan de Franse kust, een ontmoeting plaats tussen Jacques Chirac en Tony Blair. Op deze bijeenkomst verklaarden beide regeringsleiders werk te willen maken van een gezamenlijk defensiebeleid. Dit was een revolutionair gegeven, omdat net deze twee landen verantwoordelijk waren voor de zojuist uiteengezette en dus 50 jaar durende impasse. Daarenboven beoogde de overeenkomst een grotere rol voor de Unie op internationaal vlak. Men moest dus middelen en mankracht ontwikkelen om autonoom het hoofd te kunnen bieden aan allerhande internationale problemen (Howorth, 2007: 33 en Nugent, 2006: 497).

Deze verklaring gaf de aanzet tot de oprichting van het huidige Europees Veiligheids- en Defensiebeleid een jaar later (Howorth, 2007: 33). Hierin streeft de Unie naar meer civiele en militaire capaciteit om conflictpreventie en crisisbeheersing op wereldniveau aan te pakken. Om dit te bewerkstelligen richtte men permanente structuren op: het Politiek- en Veiligheidscomité, het Militair Comité en de Militaire Staf. Verder werd de *Helsinki Headline Goal* vastgelegd. Deze stelt dat de Unie in staat moet zijn tot mobilisatie van 60 000 manschappen binnen het tijdsbestek van 60 dagen gedurende minstens één jaar. De Berlijn-Plus overeenkomst geeft de EU toegang tot NAVO-middelen om zulk enorm engagement te verwezenlijken. Toch verbinden de lidstaten zich ertoe om exclusief voor het EVDB meer middelen vrij te maken. Op termijn wil men namelijk echt autonoom kunnen handelen (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 56-57, Howorth, 2007: 67-76 en Europese Unie, 2008). Het is echter niet de bedoeling een Europees leger op te richten en de NAVO-structuren uit te dagen. Men hoopt enkel een aanvullende waarde te leveren (Howorth, 2007: 39-45).

Deze enigszins onverwachte wending op dit beleidsdomein blijkt van een andere orde dan de hieraan voorafgaande incrementele initiatieven. Op drie jaren tijd bereikte de EU iets wat een halve eeuw lang onmogelijk bleek (Howorth, 2007: 5-6 en Nugent, 2006: 499). Enerzijds ontwikkelt dit pasgeboren beleidsdomein dus zeer snel. Anderzijds weigert het EVDB nog steeds haar intergouvernementele kinderschoenen om te ruilen voor volwassen exemplaren.

Instellingen en verwachtingen zijn vooralsnog niet volledig op elkaar afgestemd (Howorth, 2007: 5-6).

1.2. Supranationaal versus intergouvernementeel

Uit voorgaande paragrafen blijkt niet alleen de moeilijkheid om tot samenwerking te komen. Ook het integratiedebat treedt op de voorgrond. Om begripsverwarring te vermijden, worden de belangrijkste termen van deze tweestrijd kort toegelicht.

Intergouvernementalisme verwijst naar samenwerking tussen landen gebaseerd op nationaal soevereiniteitsbehoud. Deelnemende staten hebben hierdoor bij elke beslissing zelf de touwtjes in handen. Enerzijds kan dit de vorm aannemen van coöperatie, waarbij de lidstaten geen bevoegdheden afstaan aan het Europese niveau. Dan stemmen de landen hun nationale beleid op elkaar af door overleg tussen de bevoegde ministeries. De andere mogelijkheid is intergouvernementele integratie. Hierbij krijgt de Unie wel de nodige competenties, maar blijft het zwaartepunt bij de lidstaten liggen dankzij de dominante rol van de Raad, aangevuld met de eis tot unanimiteit bij stemmingen. Het EVDB bevindt zich momenteel in deze laatste categorie (Nugent, 2006: 558 en Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 67).

Volgens de supranationale ideologie coöpereren lidstaten eveneens. Zij behouden echter geen volledige controle op ontwikkelingen in het beleidsdomein. Zo kunnen landen gedwongen worden om tegen hun wil te ageren. Hun vetorecht zijn ze immers kwijt. Supranationalisme tilt de samenwerking dus naar een hoger niveau door gewone interstatelijke relaties te vervangen door integratie, analoog met het federale denken. De opoffering van nationale soevereiniteit is de prijs die men hiervoor dient te betalen. Landen worden beschouwd als voorstander van het supranationale model als ze deze logica onderschrijven. Men hoeft dus niet, in navolging van onder andere Plevin, extreem federalistisch te zijn om zo aanzien te worden (Nugent, 2006: 558 en Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 30).

Elk beleidsdomein ondervindt getouwtrek tussen aanhangers van deze ideologieën. Landen als België, Luxemburg en Duitsland ziet men als voorvechters van supranationale integratie. Denemarken en het Verenigd Koninkrijk behoren daarentegen tot de andere strekking. Als

gevolg van deze onenigheid belichaamt de EU eigenschappen van beide methoden. De organisatiewijze varieert per beleidsdomein (Nugent, 2006: 558-559).

Zoals al werd aangestipt, verkoos men voor het EVDB intergouvernementele integratie. Toch is het buitengewoon interessant net op dit domein de nationale integratiepreferenties van naderbij te bekijken. De hierboven beschreven geschiedenis geeft namelijk te kennen dat samenwerking, laat staan volwaardige integratie, uiterst gevoelig ligt (Nugent, 2006: 496 en Risse, 2005: 302). Angst voor soevereiniteitsafstand, die mede het falen van de EDG veroorzaakte, doet vermoeden dat men tegen quasifederale voorstellen op domeinen van *high politics* meer weerwerk biedt (Nugent, 2006: 41-43). Indien een staat wil overleven, moet hij zichzelf en zijn naasten immers kunnen verdedigen (Mearsheimer, 1995: 10). Een degelijk nationaal defensiebeleid kan dit garanderen. Het overhevelen van deze bevoegdheden naar Europa ligt voor een lidstaat dus uitermate gevoelig, omdat hij op die manier eigenlijk zijn hart moet prijsgeven (Risse, 2005: 302). Het is dus niet meer dan logisch dat men hierbij enige voorzichtigheid aan de dag legt (Nugent, 2006: 41-43).

Geen enkel land staat bijgevolg te springen om hierover controle te verliezen. Toch prefereren sommige landen, in tegenstelling tot andere, verdere integratie voor veiligheid en defensie boven de huidige institutionele voorzieningen (Howorth, 2007: 57 en Koenig-Archibugi, 2004: 139). Door deze – op het eerste gezicht bizarre – gedachtegang worden talrijke vragen opgeworpen. De meest interessante peilen echter naar een causaal verband tussen integratiepreferenties van lidstaten enerzijds en specifieke kenmerken van deze landen anderzijds. Want waarom willen lidstaten soevereiniteit op dit domein afstaan aan het Europese niveau en kiezen ze voor een beperking van de eigen bewegingsruimte? Door welke achterliggende factoren worden deze voorkeuren verklaard? Dit gaat meteen naar de kern van deze masterproef: waarom prefereren de lidstaten van de EU een intergouvernementele of een supranationale aanpak van het EVDB (Koenig-Archibugi, 2004: 139)?

2. Afhankelijke variabele

Dit hoofdstuk zet de eerste stap in de richting van een antwoord op de onderzoeksvraag. De supranationale of intergouvernementele preferenties van twaalf EU-lidstaten voor het EVDB, die de afhankelijke variabele vorm geven, worden onthuld. Een operationaliseringsfase gaat uiteraard aan de bekendmaking van deze voorkeuren vooraf.

2.1. Operationalisering

De volgende paragrafen zetten vooreerst uiteen hoe de gegevens verzameld zijn. Ook de keuze van indicatoren die de verdiepingsvoorkeur van de lidstaten aangeven en de casusselectie worden gemotiveerd.

2.1.1. Bronnen

Omdat intergouvernementele conferenties (IGC) de belangrijkste discussiefora zijn voor beslissingen over het institutionele traject van de EU, heeft de operationalisering van de afhankelijke variabele idealiter haar wortels in deze fase van onderhandeling. Koenig-Archibugi, die de preferenties voor het GBVB achterhaalt, doet een beroep op de IGC van '96-'97 die het fundament voor het Verdrag van Amsterdam vormt. Met behulp van documenten, opgesteld ter voorbereiding van deze overlegronde, stelt hij de controversiële status van het GBVB vast. De uiteenlopende integratiepreferenties voor dit beleidsdomein zijn met andere woorden zeer uitgesproken (Koenig-Archibugi, 2004: 139-140).

Deze gegevens zorgen schijnbaar voor een handige verzameling secundair bronnenmateriaal. Toch is het niet opportuun om dit gewoon over te nemen. Het EVDB wordt pas opgericht in '99, waardoor de defensiecomponent niet expliciet is opgenomen in dit onderzoek (Howorth, 2001: 769 en Koenig-Archibugi, 2004: 140). Hoewel Koenig-Archibugi zelf beweert dat zijn gegevens gelijklopen met de verdiepingspreferenties voor het huidige EVDB, is het wenselijk om deze bevindingen aan te vullen met ander datamateriaal (Koenig-Archibugi, 2004: 140).

De documenten die de lidstaten voorbereidden naar aanleiding van de Conventie, een langgerekte onderhandelingsronde die later zou leiden tot het Verdrag van Lissabon, leveren idealiter bijkomende gegevens (Europese Conventie, 2008). Deze teksten blijken echter moeilijk verkrijgbaar. De Conventie is immers een discrete en vaak gewoon geheime bedoening (Aspinwall: 2002, 96). Gelukkig zorgen wetenschappelijke teksten, opgesteld ten tijde van of na de Conventie, voor een oplossing.

Om de opdeling tussen supranationaal en intergouvernementeel concreet te maken, worden deze teksten geacht duidelijkheid te scheppen over vier met zorg geselecteerde indicatoren. Wensen de lidstaten enerzijds de eenmaking van de pijlerstructuur en anderzijds, telkens met betrekking tot het EVDB, een gebruik van gekwalificeerde meerderheid, toenemende competenties voor de Europese Commissie en een gemeenschappelijk budget (Aspinwall, 2002: 96, Koenig-Archibugi, 2004: 141 en Gourlay en Remacle, 1998: 62)? De volgende alinea's verantwoorden de keuze voor deze concretisering van integratiepreferenties en beschrijven het daaraan gekoppelde verwachtingspatroon omtrent verdiepingswensen.

2.1.2. Indicatoren

De eerste indicator betreft het gebruik van een gekwalificeerde meerderheid voor beslissingen genomen door de Raad op gebied van veiligheid en defensie (Aspinwall, 2002: 96, Koenig-Archibugi, 2004: 141 en Gourlay en Remacle, 1998: 62). Deze besluitvormingsprocedure reduceert de invloed van een lidstaat omdat men soevereiniteit, en dus per definitie ook vetomacht, afstaat (Menon, 2003: 176 en Risse, 2005: 299). Gekwalificeerde meerderheid wordt beschouwd als het voornaamste kenmerk van supranationalisme (Wagner, 2003: 578 en Beyers, 1998: 8). Bovendien schept deze procedure meer mogelijkheden om een effectief en efficiënt beleid te uit te stippelen (Wagner, 2003: 588). De wens om het gebruik van gekwalificeerde meerderheid op dit domein uit te breiden geeft een supranationale indicatie aan. Wanneer soevereiniteitsafstand daarentegen een brug te ver lijkt, wijst dit op intergouvernementele preferenties (Aspinwall, 2002: 96 en Koenig-Archibugi, 2004: 141).

De eenmaking van de institutionele structuur op EU-niveau, waardoor men het intergouvernementele karakter matigt dankzij integratie van tweede en derde pijler in de eerste, vormt een andere belangrijke aanwijzing voor verdieping (Aspinwall, 2002: 96 en

Koenig-Archibugi, 2004: 141-142). Analooq met het gebruik van een gekwalificeerde meerderheid maakt een gecommunautariseerde eenheid stijgende productiviteit en kwaliteit mogelijk (Wagner, 2003: 590). De wil om alle beleidsdomeinen te organiseren conform met het model voor interne markt onthult een supranationale voorkeur. Het behoud van de huidige structuur geeft echter intergouvernementele preferenties aan (Aspinwall, 2002: 96 en Koenig-Archibugi, 2004: 141-142).

De wens om de bevoegdheden van de Commissie uit te breiden, uiteraard op het domein van veiligheid en defensie, doet dienst als derde indicator (Aspinwall, 2002: 96, Koenig-Archibugi, 2004: 141-142 en Gourlay en Remacle, 1998: 65). Specifieke taken delegeren aan *agents* die handelen in naam van de Europese Unie, wordt naast het gebruik van gekwalificeerde meerderheid beschouwd als de voornaamste aanwijzing voor soevereiniteitsafstand (Menon, 2003: 176). Landen die de competenties van de Commissie voor veiligheid en defensie willen uitbreiden, verdedigen dus verdere verdieping. Lidstaten die hier weigerachtig tegenover staan, neigen naar de intergouvernementele zijde (Aspinwall, 2002: 96 en Koenig-Archibugi, 2004: 141-142).

De financiering van het EVDB via ad-hocbijdragen wordt ervaren als hinderlijk en ineffectief. Gemeenschappelijke middelen kunnen het uit te voeren beleid heel wat vlotter laten verlopen (Wagner, 2003: 587). De vierde en laatste indicator omvat dan ook de collectieve bekostiging van het EVDB. Lidstaten die ijveren voor een gezamenlijk budget, ondernemen stappen in de richting van verdere integratie. Het louter nationale beheer van deze middelen wijst daarentegen op een intergouvernementele voorkeur (Koenig-Archibugi, 2004: 141).

De scores op al deze indicatoren samen bepalen de supranationale of de intergouvernementele houding van een lidstaat voor het EVDB (Koenig-Archibugi, 2004: 141-142). Niet elke indicator wordt echter beschouwd als even gewichtig. Zoals hierboven reeds werd aangegeven, heeft in de eerste plaats de uitbreiding van een gekwalificeerde meerderheid een beslissend karakter. Dit gaat het belang van toenemende Commissiebevoegdheden nipt vooraf (Wagner, 2003: 578 en Menon, 2003: 176).

2.1.3. Casusselectie

Supranationale of intergouvernementele wensen voor het EVDB worden onderzocht bij twaalf ‘oude’ EU-lidstaten. Gegevens over net toegetreden landen zijn namelijk nog ontoereikend. Bovendien verhindert ontbrekend of tegenstrijdig datamateriaal opname van Portugal, Spanje en Zweden. Dit is jammer, maar geen echt bezwaar binnen het beperkte bestek van een masterproef. Zelfs een groot denker als Koenig-Archibugi laat na Zweden en Ierland te analyseren. Door de laatstgenoemde hier wel te bestuderen levert dit werk dus enigszins toegevoegde waarde. Portugal en Spanje worden door Koenig-Archibugi dan weer wel doorgelicht, ondanks een gebrek aan concrete gegevens over de indicatoren die cruciaal zijn om een eenduidig beeld over de afhankelijke variabele te vormen (Koenig-Archibugi, 2004: 141-142). Dit werk opteert zeer bewust voor een meer zekere aanpak en laat verdere analyse achterwege indien dat door gebrek aan gegevens nodig is.

De selectie van landen biedt bovendien de nodige variatie. Ten eerste worden zowel omvangrijke staten, waaronder Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Italië, als kleinere EU-leden vertegenwoordigd (Petrelli en Vallianatou, 2008: 2 en Nugent, 2006: 587-598). De literatuur spreekt vaak over een duidelijke breuklijn tussen beide kampen (Petrelli en Vallianatou, 2008: 12-13). Van de laatste verwacht men een positievere houding ten opzichte van integratie, onder andere omdat zij minder dan gewichtige landen greep hebben op de wereldpolitiek. Echter, op algemeen niveau en dus zonder specifiek te kijken naar het domein van defensie, kampt deze stelling al met conflicterende gegevens. Zo beantwoorden België en het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld wel aan dit profiel, maar Denemarken en Italië niet (Beyers, 1998: 2-5). Straks zal blijken of deze tweedeling beter kan worden toegepast op het EVDB.

Anciënniteit als EU-lid maakt eveneens verschil uit. Hoewel landen uit de meest recente uitbreidingen van 2004 en 2007 niet worden opgenomen, vertegenwoordigen “de 12” een ruime waaier aan variatie op dit gebied. Zowel stichtende leden als aanvankelijk en vaak nog steeds sceptische landen zijn van de partij (Nugent, 2006: 587-598). Men argumenteert bovendien meermaals dat supranationale preferenties afhankelijk zijn van de levensduur van het lidmaatschap. Hoe langer een land deel uitmaakt van de Unie, des te vaker en des te

overtuigender het een pro-Europese houding aanneemt. Vooral het socialisatie-effect, maar ook het oorspronkelijke engagement van de *founding fathers* liggen aan de basis daarvan. Ook incorporeert een administratie met meer Unie-ervaring makkelijker supranationale waarden en normen (Beyers, 1998: 5). De geldigheid van dit argument wordt straks eveneens nagegaan.

Een derde punt van verschil betreft de vertegenwoordiging van de landen in overkoepelende internationale organisaties. Hoewel ze allemaal afgevaardigden hebben in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, bekleden slechts twee landen, met name Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, een permanente zetel in de Veiligheidsraad (United Nations, 2008).

De meeste lidstaten maken bovendien deel uit van de NAVO. Toch laten sommige landen heel bewust dit lidmaatschap links liggen. Finland, Ierland en Oostenrijk noemen zich in dit opzicht niet-geallieerd (Logothetti, 2005: 2 en Allnoch, 2003: 8). Om hun neutraliteit ook binnen de Unie te onderstrepen, benadrukken zij de pacifistische middelen van het Europese defensiebeleid, zoals crisismanagement en *peacekeeping*. Andere EU-landen, zoals Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, beklemtonen daarentegen voornamelijk het militaire aspect van de Petersbergtaken oftewel opdrachten van het Europees defensiebeleid (Cornish en Edwards, 2001: 589). Ook binnen de neutrale groepering zien we verschillen. Zo weigert Finland bijvoorbeeld meer dan de andere twee om deel te nemen aan zuiver militaire missies (Menon, 2003: 635-637).

Daarenboven voelt niet elk NAVO-land zich even sterk verbonden als lid. Enerzijds leggen vooral het Verenigd Koninkrijk en Denemarken wel het zwaartepunt bij deze niet door Europeanen gedomineerde instelling. Zij willen concurrentie tussen NAVO en EVDB voorkomen. Voor hen is enkel coöperatie tussen beide verbonden mogelijk als de EU een kans krijgt om toegevoegde waarde te leveren. Daartegenover staan lidstaten, zoals Frankrijk, die de klemtoon wel op het EVDB leggen en niet op de NAVO. Zij zien er geen graten in om de bestaande machtsstructuren uit te dagen (Olsen 2007: 27 en Menon, 2003: 635-637).

Denemarken ten slotte is een geval apart. Dit land neemt niet deel aan het EVDB door te kiezen voor een zogeheten *opt out*. Hierdoor geeft men andere lidstaten toestemming om een gemeenschappelijk beleid op te bouwen zonder er zelf aan mee te werken (Brummer, 2007: 6-7 en Olson, 2007: 22). Denemarken maakt gebruik van deze mogelijkheid omdat zijn bevolking het EVDB als een potentieel gevaar beschouwt voor haar nationale en culturele

eigenheid. Toch interpreteert het land deze *opt out* eerder pragmatisch. In de praktijk onthoudt het zich enkel bij stemmingen over formele documenten in verband met dit beleidsdomein. Het vreest immers geloofwaardigheid en aantrekkingskracht als defensiepartner te verliezen, niet alleen binnen de Unie maar ook daarbuiten (Olsen, 2007: 24-25).

2.2. Bespreking

Nu de operationaliseringsparagraaf van de afhankelijke variabele werd afgehandeld, kunnen we een blik werpen op de integratiepreferenties van de twaalf EU-lidstaten. De scores op de indicatoren en het eindoordeel omtrent intergouvernementele of supranationale voorkeuren worden voor elk land kort toegelicht. Ook bespreken we opvallende punten.

Oostenrijk ijvert niet alleen voor het gebruik van een gekwalificeerde meerderheid voor het EVDB (Breitegger, 2005, Allnoch, 2003: 9-11, Petrelli en Vallianatou, 2008: 2-14 en Koenig-Archibugi, 2004: 141-156), bovendien onderschrijft het de eenmaking van de pijlerstructuur, toenemende bevoegdheden voor de Europese Commissie en een gemeenschappelijke financiering. Hierdoor beschikt het land over uitermate supranationale preferenties voor het EVDB (Petrelli en Vallianatou, 2008: 2-14 en Koenig-Archibugi, 2004: 141-156). België, Griekenland, Italië en Luxemburg doen het even goed. Zij behoren dus ook tot de aanhangers van een federaal geïnspireerd integratiemodel (Koenig-Archibugi, 2004: 141-156, Wall, 2005: 11-13, Glume, 2004: 1-12, Petrelli en Vallianatou, 2008: 2-14, Allnoch, 2003: 8-21, Hill, 2004: 160, Comelli, 2004: 6 en Frangakis, Papayannidis, Demiri en Vlioras, 2004: 1-15).

Het Verenigd Koninkrijk, Finland, Denemarken en Ierland zijn eveneens aan elkaar gewaagd, maar dan in de omgekeerde richting. Zij verkiezen volgens de vier indicatoren intergouvernementele samenwerking. Data voor Denemarken met betrekking tot de eenmaking van de pijlerstructuur evenals gegevens voor Ierland over de gemeenschappelijke bekostiging van het EVDB ontbreken evenwel. Maar zelfs indien die wijzen in de richting van verdere integratie, blijft het eindoordeel ongewijzigd. Zelfs dan slagen zij er niet in om de vereiste score op de indicatoren voor supranationalisme te behalen (Oliver, 2004, Hill, 2004: 158-160, Cornish en Edwards, 2001: 594, Foreign & Commonwealth Office London, 2007,

Brady, Campbell en Tonra, 2004: 6, Wall, 2005: 12-13, Strand, 2004: 1-8, Olsen, 2007: 22-33, Ojanen, 2007: 34-44, Pilegaard, 2004, Petrelli en Vallianatou, 2008: 1-14, Allnoch, 2003: 9-21 en Koenig-Archibugi, 2004: 141-156).

Duitsland verdient speciale aandacht. Hoewel het land bekend staat als hevig verdediger van verdieping, pleit de lidstaat niet voor de uitbreiding van gekwalificeerde meerderheid voor het EVDB (Flers, 2004: 1-9 en Petrelli en Vallianatou, 2008: 14). Deze tegenstrijdigheid is wellicht te verklaren door de overweging dat het land op dit cruciale domein niet buiten spel wil worden gezet. De kwestie Irak kan dit illustreren. Indien de procedure van gekwalificeerde meerderheid toen in voege was voor het EVDB, dan hadden andere EU-landen de gelegenheid Duitsland monddood te maken. Een soortgelijk doemscenario hangt andere grote Europese mogendheden eveneens boven het hoofd. Daarom stelt ook Frankrijk bijvoorbeeld zijn veto tegen het gebruik van gekwalificeerde meerderheid op defensiegebied. De Duitse weigering valt hier echter meer op omdat zijn sterke supranationale ideaal het per uitzondering niet wint van de drang tot soevereiniteitsbehoud. Dit wijst nogmaals op de gevoeligheid van het defensiedomein (Thym, 2004: 11 en Allnoch, 2003: 10). De drie andere indicatoren worden door het land wel volgens de regels van het supranationalisme ingekleurd, waardoor we deze lidstaat als dusdanig klasseren (Flers, 2004: 1-13, Hill, 2004: 158-160, Allnoch, 2003: 8-21, Petrelli en Vallianatou, 2008: 2-14 en Koenig-Archibugi, 2004: 141-156).

Daarnaast brengt de hier gehanteerde categoriseringswijze twee grensgevallen voort. Nederland en Frankrijk willen enerzijds een eenmaking van de pijlerstructuur en een gemeenschappelijke bekostiging van het EVDB. Anderzijds kanten zij zich op dit domein tegen de doorvoering van een gekwalificeerde meerderheid en de uitbreiding van Commissiecompetenties (Terpan, 2005, Breitegger, 2005, Wall, 2005: 9-11, Hill, 2004: 158-160, Allnoch, 2003: 8-22, Petrelli en Vallianatou, 2008: 2-14 en Koenig-Archibugi, 2004: 141-156). Net omdat deze laatste twee indicatoren de doorslag geven, worden zij ondergebracht in de intergouvernementele groep (Menon, 2003: 176 en Wagner, 2003: 578).

Kortom, tabel 1 legt bloot dat de neuzen van de lidstaten met betrekking tot het EVDB niet dezelfde richting uitwijzen. De preferenties van de landen liggen vaak ver uit elkaar en zijn

dus onderwerp van controverse. Een mogelijke consensus blijkt nog niet in zicht (Allnoch, 2003: 11).

Tabel 1: Supranationale of intergouvernementele preferenties voor het EVDB					
Land	Gekwalificeerde meerderheid	Eenmaking pijlerstructuur	Uitbreiding bevoegdheden EC	Gemeenschappelijke bekostiging	Totaal-beoordeling
België	Ja	Ja	Ja	Ja	SN
Denemarken	Neen	/	Neen	Neen	IG
Duitsland	Neen	Ja	Ja	Ja	SN
Finland	Neen	Neen	Neen	Neen	IG
Frankrijk	Neen	Ja	Neen	Ja	IG
Griekenland	Ja	Ja	Ja	Ja	SN
Ierland	Neen	Neen	Neen	/	IG
Italië	Ja	Ja	Ja	Ja	SN
Luxemburg	Ja	Ja	Ja	Ja	SN
Nederland	Neen	Ja	Neen	Ja	IG
Oostenrijk	Ja	Ja	Ja	Ja	SN
Verenigd Koninkrijk	Neen	Neen	Neen	Neen	IG
/ = niet beschikbaar of tegenstrijdig; SN = supranationaal; IG = intergouvernementeel					

Allnoch stelt bovendien dat de integratiepreferenties voor het EVDB samenvallen met de ‘klassieke’ opdeling tussen intergouvernementele en supranationale landen (Allnoch, 2003: 11). Onze gegevens tonen aan dat dit plaatje wel grotendeels klopt, maar niet helemaal. Vooral Ierland weigert om mooi in het rijtje te lopen. Normaliter bepleit deze lidstaat verdere integratie, maar op vlak van veiligheid en defensie liggen de kaarten blijkbaar anders (Petrelli en Vallianatou, 2008: 12-13 en Brady, Campbell en Tonra, 2004: 1-8).

In een voorgaande paragraaf¹ werd verwezen naar de mogelijke breuklijn tussen de integratievoorkeuren van grote en die van kleinere EU-landen. Al ondersteunt voornamelijk het Duitse veto tegen het gebruik van een gekwalificeerde meerderheid deze stelling, toch illustreren de totaalbeoordelingen dat de integratievoorkeuren niet simpelweg terug te brengen zijn tot deze antithese. Zo omvat de supranationale categorie bijvoorbeeld zowel Italië als Luxemburg, landen die qua omvang niet bepaald als gelijke van elkaar worden beschouwd (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 58 en Petrelli en Vallianatou, 2008: 12-13). Ook het aantal jaren Unie-lidmaatschap, een aspect dat eveneens hiervoor² werd aangehaald, komt niet overeen met de verdiepingspreferenties. Zo nemen Frankrijk en Nederland zeker niet de houding aan die men van stichtende leden verwacht (Beyers, 1998: 5). De oorzaken van deze

¹ Deze kan men terugvinden op p.16.

² Dit werd besproken op p.16-17.

preferentieverschillen moeten blijkbaar elders worden gezocht. Hiervoor is grondig onderzoek onontbeerlijk. Het volgende hoofdstuk biedt in dit opzicht mogelijke uitwegen.

3. Onafhankelijke variabelen

Uiteenlopende regeringspreferenties geven aan dat het bewaren van soevereiniteit niet door alle landen als even belangrijk wordt beschouwd. Zelfs op dit domein kan men een overdracht van bevoegdheden wenselijk achten. De ene regering stemt hiermee makkelijker in dan de andere. Mogelijke oorzaken worden in dit hoofdstuk toegelicht. Waarom staan sommige lidstaten wel positief ten opzichte van soevereiniteitsoverdracht? Hoe kan dit preferentieverschil worden verklaard (Koenig-Archibugi, 2004: 142)?

De oplossing ligt bij de landen zelf. Deze masterproef legt de oorzaak van de variërende integratievoorkeuren bij een diversiteit aan eigenschappen. Meer bepaald worden vier verklarende factoren naar voren geschoven. Elk van deze onafhankelijke variabelen vindt haar oorsprong in een bepaalde strekking uit de literatuur over internationale betrekkingen, het neorealisme en het constructivisme op precies te zijn. Deze worden dus niet als concurrerend maar als complementair beschouwd (Hasenclever, Mayer en Rittberger, 2004: 5-7 en Koenig-Archibugi, 2004: 142).

De creatie van internationale instituties kan men bekijken vanuit twee invalshoeken: een instrumentele en een normatieve. De eerste benadering aanziet organisaties als middel om exogene doelstellingen te bereiken. Men handelt vanuit een *logic of expected consequences* waarbij aan de instellingen zelf geen waarde wordt toegeschreven. De normatieve zienswijze daarentegen eist wel consistentie tussen orgaan en overtuiging. Deze benadering hangt dus een *logic of appropriateness* aan. Organisaties belichamen volgens deze zienswijze derhalve wel institutionele overtuigingen (Risse, 2005: 293, Koenig-Archibugi, 2004: 142 en Tonra, 2003: 734-738). Meer concreet schuift het instrumentele perspectief een verschil in belangen of middelen naar voren om verscheidenheid aan integratiepreferenties te verklaren. De normatieve benadering zoekt de oplossing vooral bij identiteitsvorming en culturele gewoonten. De twee eerste causale factoren, machts capaciteit en *balancing*, die hieronder aan bod komen, zijn afkomstig uit het neorealisme en bekijken de werkelijkheid vanuit instrumenteel oogpunt. De derde en de vierde variabele, Europese identiteit en institutionele cultuur, sluiten aan bij de constructivistische, normatieve traditie (Koenig-Archibugi, 2004: 142-145 en Tonra, 2003: 734-738).

In wat volgt worden de vier verklarende factoren van naderbij bekeken. Telkens bespreken we het theoretisch kader, de daaruit afgeleide hypothese, de operationaliseringsmethode en de uiteindelijke bevindingen. Deze laatste stap omvat eveneens de omzetting naar een dummyvariabele. Dit is, zoals de inleiding reeds aangaf, een noodzakelijk kwaad voor de kwali-kwantitatieve analyse in laatste hoofdstuk. Ook de drie andere onafhankelijke variabelen worden, indien zij uit zichzelf geen dichotoom karakter vertonen, teruggebracht tot een dergelijke duale opdeling (De Meur en Rihoux, 2002: 51).

3.1. Machtscapaciteit

De term machtscapaciteit typeert kort maar krachtig de eerste onafhankelijke variabele. Hij peilt naar de mogelijkheid van een land om invloed uit te oefenen enerzijds en aan gezag te weerstaan anderzijds (COW, 2008). Voornamelijk materiële capaciteit acht men in dit opzicht belangrijk (Koenig, Archibugi, 2004: 144 en Nugent, 2006: 496).

3.1.1. Theoretisch kader en hypothese

Het realisme stelt dat relatieve machtscapaciteit het gedrag van staten bepaalt. In het bijzonder sluit de hier opgebouwde gedachtegang aan bij de visie van neorealistische auteurs zoals Grieco (Koenig-Archibugi, 2004: 144). Hij zegt dat vooral iets zwakkere, maar daarom niet onbelangrijke landen baat hebben bij verdieping. Zij creëren op die manier de mogelijkheid om overheersing tegen te gaan. Sterkere partners moeten unilateraal handelen namelijk ruilen voor samenwerking (Grieco, 1996: 289). Dankzij supranationale integratie kunnen kleinere staten mede het doen en laten van hun grotere soortgenoten bepalen. Net daarom zullen regeringen die de nodige macht voor een onafhankelijk en effectief veiligheids- en defensiebeleid bezitten, niet erg te vinden zijn voor soevereiniteitsafstand (Koenig-Archibugi, 2004: 145 en Hasenclever, Mayer en Rittberger, 2004: 1-7 en Brummer, 2007: 5 en Nugent, 2006: 496). Voor zwakkere landen leidt verdieping bijgevolg tot een positief somspel. Het Europees beleid zal het nationale aanvullen en zodoende versterken. Dankzij verdere verdieping winnen zij namelijk aan macht. Sterke lidstaten worden daarentegen op zijn zachtst gezegd geconfronteerd met een nulsomspel. Alles wat deze landen aan Europa afstaan, betekent voor hen een verlies op nationaal niveau. Erger zelfs, zij geven in vele gevallen meer

af dan ze terugkrijgen, omdat ze niet meer autonoom kunnen beslissen (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 33).

Uiteenlopende preferenties voor het EVDB vinden volgens deze benadering dus hun oorsprong in de gezagsposities van landen binnen een internationale organisatie, in dit geval de Europese Unie (Koenig-Archibugi, 2004: 144 en Tonra, 2003: 733-734). Kortom, de hypothese die wordt afgeleid uit het neorealisme luidt als volgt: Landen met minder machtscapaciteit verkiezen supranationale integratie voor veiligheid en defensie. Lidstaten die over meer potentieel beschikken, wensen daarentegen intergouvernementele samenwerking (Koenig-Archibugi, 2004: 145).

3.1.2. Operationalisering

De *Composite Index of Material Capabilities* (CIMC), ontwikkeld door het *Correlates of War Project*³, wordt vaak gebruikt om macht te operationaliseren. De CIMC baseert zich op zes indicatoren die op hun beurt worden ondergebracht in drie categorieën: een demografische (totale en stedelijke populatie), een industriële (energieconsumptie en ijzer- en staalproductie) en een militaire (defensiegerelateerde uitgaven en grootte van het leger). Deze geven de bronnen aan waaruit een land kan putten in geval van conflict (COW, 2008).

De economische dimensie insluiten is nuttig omdat men op die manier rekening houdt met potentieel militaire macht. Vooral vanuit neorealistisch oogpunt wordt dit als cruciaal ervaren. De competitieve natuur van de internationale omgeving kan een land namelijk dwingen alle beschikbare middelen om te zetten in militaire instrumenten (Koenig-Archibugi, 2004: 153-154). Daarenboven schept men zo de mogelijkheid om *hard power* aan te vullen met *soft power*. Dit betekent dat men andere landen de standaarden en normen van de hegemoon kan laten overnemen zonder hen hiertoe te dwingen. Aanvankelijk relationele macht neemt zodoende de vorm aan van structurele macht, waarbij het overheersende land de regels van het spel bepaalt. Deze bredere gezagsbasis bereikt men dus makkelijker door louter militaire elementen aan te vullen met economische (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 24).

³ Deze organisatie wordt voorgezeten door Paul Diehl, professor aan de universiteit van Illinois.

Concreet wordt voor elk van bovenvermelde categorieën een totaalscore berekend. Deze drukt men uit in relatieve maatstaven waarbij het wereldsysteem als referentiepunt fungeert. Zo kan men bijvoorbeeld voor een gegeven jaar het militaire machtsaandeel van land X ten opzichte van de internationale wereldorde uitdrukken. De eindscore wordt vervolgens berekend door het gemiddelde te nemen van de verkregen percentages uit elke onderverdeling (Koenig-Archibugi, 2004: 153 en COW, 2008).

De CIMC brengt echter alle landen van de wereld in kaart. Deze masterproef is daarentegen niet geïnteresseerd in relatieve machts capaciteit ten opzichte van derden. Het is immers de bedoeling om alleen de positie van een lidstaat tegenover de andere 27 EU-leden te bepalen. Als referentiepunt zal dus het machtstotaal van de Unie worden gehanteerd en niet dat van de hele wereld. Hierdoor is het onmogelijk om de CIMC zomaar over te nemen. De becijfering moet bijgevolg gedeeltelijk worden overgedaan (Koenig-Archibugi, 2004: 153). Concreet berekenen we dus de machts capaciteit van de twaalf geselecteerde lidstaten ten aanzien van de 27 huidige EU-leden. De gegevens waarop beroep wordt gedaan, dateren uit het jaar 2001. Meer recente data zijn nog niet beschikbaar. De relatieve voorstelling van gegevens is bij deze variabele vooral belangrijk om vergelijking mogelijk te maken. Het zijn echter niet de relaties tussen de landen die centraal staan. Wel wordt een concrete eigenschap, namelijk de grootte van de machts capaciteit, belicht (COW, 2008).

3.1.3. Bespreking

Bijlage 1 toont de hele berekeningsprocedure. Tabel 2 presenteert enkel het eindproduct, inclusief omzetting van de gegevens in dichotome termen. Landen die meer dan 7% van de Europese machts capaciteit bezitten, worden beschouwd als invloedrijk binnen deze 27-ledige gemeenschap. Zij krijgen dan ook code 0. Aan hen worden immers, conform bovenstaande hypothese, intergouvernementele preferenties toegeschreven. Lidstaten die een kleiner aandeel van deze machts capaciteit bezitten, vertonen allerminst hegemonische allures. Zij verkiezen bijgevolg een supranationaal EVDB en scharen zich achter de waarde 1 wat betreft de dummyvariabele. Het breekpunt ligt op de drempel van 7% omdat dit de gemiddelde score uit deze dataset is (Koenig-Archibugi, 2004: 156).

Duitsland en het Verenigd Koninkrijk zetten voor machts capaciteit absolute topscores neer. Ook Frankrijk en Italië laten de andere lidstaten ver achter zich. Omdat zij een machts capaciteit vertonen boven het gemiddelde, geven we hen code 0. De andere landen worden echter als minder gezaghebbend beschouwd en krijgen bijgevolg het cijfertje 1 achter hun naam (Koenig-Archibugi, 2004: 156 en COW, 2008). Deze opdeling valt eigenlijk samen met de breuklijn tussen grote en kleinere landen (Petrelli en Vallianatou, 2008: 12-13).

Tabel 2: Machts capaciteit		
Land	% machts capaciteit t.o.v. EU-27	Dichotome variabele
België	2,60%	1
Denemarken	0,90%	1
Duitsland	17,90%	0
Finland	1,30%	1
Frankrijk	12,80%	0
Griekenland	2,80%	1
Ierland	0,50%	1
Italië	11,60%	0
Luxemburg	0,30%	1
Nederland	3,50%	1
Oostenrijk	1,70%	1
Verenigd Koninkrijk	16,10%	0
Bron: Correlates of War Project (COW, 2008)		

3.2. *Balancing*

De tweede causale factor peilt naar de wens om hegemonische macht binnen het defensiedomein, in casu die van de VSA, al dan niet tegen te gaan (Nugent, 2006: 496). Voluit kan dit de *balancing-bandwagoning* variabele worden genoemd (Gartzke en Gleditsch, 2002: 1).

3.2.1. Theoretisch kader en hypothese

Deze variabele ontspringt eveneens in de neorealistische traditie. De strijd om hegemonie is namelijk een onderwerp dat binnen deze stroming een vooraanstaande plaats inneemt (Martin, 1992: 777-780).

Landen die de overheersende macht in evenwicht willen brengen, verkiezen de *balancing*-strategie (Martin, 1992: 777-780, Hill, 2004: 148 en Gartzke en Gleditsch, 2002: 1). Supranationale integratie voor het EVDB is bijgevolg hun geprefereerde organisatiewijze. De EU handelt zo makkelijker als één actor, waardoor haar stem op het internationaal vlak meer zal gelden. De mogelijkheid tot ofwel neutralisering ofwel overheersing van de hegemonische macht vergroot hierdoor (Risse, 2005: 303). Bondgenoten van de VSA zien daarentegen minder heil in een EU met meer gewicht. Een intergouvernementeel EVDB krijgt bijgevolg de voorkeur. Zij prefereren *bandwagoning* door carte blanche te geven en hulp te verlenen aan de wereldheerser in kwestie. De macht van de Verenigde Staten wordt door deze strategie allesbehalve verzwakt (Koenig-Archibugi, 2004: 145 en Hasenclever, Mayer en Rittberger, 2004: 1-7 en Brummer, 2007: 5, Martin, 1992: 777-780 en Hill, 2004: 148-161).

De tweede hypothese die stoelt op het neorealisme, wordt dus: Lidstaten die kiezen voor *balancing*, prefereren eveneens een supranationaal EVDB. Wanneer landen daarentegen voor *bandwagoning* opteren, stellen zij intergouvernementele instellingen voorop. EU-landen moeten dus een keuze maken tussen verdere verdieping enerzijds en versterking van de transatlantische relaties langs de andere kant. Cumulatie van beide opties is volgens deze benadering niet mogelijk (Brummer, 2007: 5 en Meyer, 2004: 7 en Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 58).

3.2.2. Operationalisering

De kwestie Irak veroorzaakte tweedracht tussen de EU-landen. Sommige volgden de locomotief van de VSA, andere deden dat zeer bewust niet. Enige nuancering is hier echter op zijn plaats. De spanningen bleken immers reeds inherent aanwezig. De crisis over deze oorlog maakte hen enkel expliciet. Deze 'strijd tegen terrorisme' zorgde dus niet voor nieuwe verdeeldheid, maar onthulde oude, verborgen onenigheden (Menon, 2004: 631-640 en Hill, 2004: 143-162).

Het expliciteren van voorkeuren schept de mogelijkheid voor operationalisering. De houding van de lidstaten tegenover de invasie in Irak, en meer bepaald de bereidheid om troepen te leveren, maakt de tweede onafhankelijke variabele tastbaar. De unieke status van deze oorlog speelt dus een grote rol. Afghanistan werd kort daarvoor ook gebombardeerd. De verdrijving

van Al Qaeda en de omverwerping van het Taliban-regime waren echter ook doeleinden die EU-landen vooropstelden. Overlappende belangen vormen een obstakel om het *balancing*-effect te meten. De invasie in Irak werd in het algemeen niet gesteund in Europa en was zo controversieel dat enkel onvervalste *bandwagoners* de kant van de VSA kozen (Hill, 2004: 147-148). Deze crisis bracht het belang dat elke lidstaat hechtte aan de Atlantische factor, meer dan ooit tot uiting (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 58).

3.2.3. Bespreking

De coderingswijze met betrekking tot de dichotome variabele behoeft nauwelijks betoog. De vraag of men troepen zond naar Irak, kan immers slechts op twee manieren worden beantwoord. ‘Neen’ wijst op *balancing* en correspondeert met het cijfer 1. ‘Ja’ legt een *bandwagoning*-houding bloot en krijgt daarom een intergouvernementeel 0’tje in de laatste kolom (Brummer, 2007: 5 en Meyer, 2004: 7 en Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 58).

Tabel 3 oordeelt dat Denemarken, Italië, Nederland en het Verenigd Koninkrijk zelfs in een sfeer van onzekerheid en controverse de Verenigde Staten bijstaan. Sterke transatlantische banden zijn voor deze landen dus erg belangrijk (Everts en Keohane, 2003: 173 en Hill, 2004: 147-148, BBC, 2008 en NATO Review, 2003). Deze tendens tot *bandwagoning* wijst op een conservatieve houding ten opzichte van de huidige Europese defensiestructuren. De andere lidstaten, neutrale landen inclusief, zien een 1’tje in de laatste kolom verschijnen, wat een supranationale gerichtheid aangeeft (Hill, 2004: 147-148, BBC, 2008 en NATO review).

Tabel 3: Balancing - Bandwagoning		
Land	Troepen geleverd? (ja=bandwagoning; neen=balancing)	Dichotome variabele
België	Neen	1
Denemarken	Ja	0
Duitsland	Neen	1
Finland	Neen (neutraal)	1
Frankrijk	Neen	1
Griekenland	Neen	1
Ierland	Neen (neutraal)	1
Italië	Ja	0
Luxemburg	Neen	1
Nederland	Ja	0
Oostenrijk	Neen (neutraal)	1
Verenigd Koninkrijk	Ja	0
Bron: Rebuilding Relationships (NATO Review, 2003)		

3.3. Europese identiteit

De twee net besproken variabelen leunen aan bij een instrumentele, meer bepaald neorealistische benadering. Met Europese identiteit doet de normatieve traditie haar intrede (Koenig-Archibugi, 2004: 142-145 en Tonra, 2003: 734-738). Een persoon bezit deze eigenheid wanneer hij zich geheel of gedeeltelijk als Europeaan beschouwt (Koenig-Archibugi, 2004: 144-145).

3.3.1. Theoretisch kader en hypothese

De rol van de publieke opinie werd doorheen de geschiedenis niet altijd even relevant gevonden. In de jaren '50 en '60 ging er nog weinig aandacht naar in de literatuur. De komst van Eurobarometer in 1974 plaatste de wil van de bevolking meer op de voorgrond. De recent falende referenda over nieuwe verdragen maken bevolkingsvoorkeuren meer prioritair (Ray, 2006: 263-265).

Het concept collectieve identiteit geniet bekendheid dankzij onderzoek naar de publieke opinie. Tijdens de jaren '50 van de vorige eeuw hanteert men dit idee voor het eerst. Het is de transactionalistische school, met aanhangers als Karl Deutch, die dit concept in de

schijnwerpers plaatst. Vanaf 1970 laten ook de constructivisten zich hierdoor inspireren. Meer zelfs, zij geven het een centrale positie in hun benadering (Risse, 2005: 293 en Ray, 2006: 265).

Niet alleen de wetenschappelijke aandacht voor identiteitsgevoel vergrootte, ook het concept zelf onderging een heuse inhoudelijke transformatie. Vooral de cognitieve stroming beschrijft dit proces nauwkeurig. Zij wijst op veranderende collectieve beschouwingen in Europa. Het belang dat een volk hecht aan territoriale autonomie, ruimt vanaf de 19^e eeuw plaats voor principes als nationale soevereiniteit en zelfbeschikkingsrecht (Hooghe en Marks, 2001: 43). Na Wereldoorlog II vermindert dit gevoel van staatsverbondenheid dan weer. De nationale identiteit wordt grotendeels vervangen door een multiple variant, waarbij volkeren zich niet alleen verbonden voelen met de staat, maar ook met lokale, regionale en supranationale gemeenschappen (Haas, 1958: 14 en Hooghe en Marks, 2001: 43). Hierdoor verzekert men meer dan enkel banden met de directe omgeving. Men koppelt het individu evenzeer aan internationale structuren (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 25).

Door het integratieproces sluipt de Europese affiliatie sinds de jaren '50 langzamerhand het identiteitsgevoel van de bevolking binnen. Deze ontwikkelingen gebeuren echter niet simultaan in alle EU-landen. Verscheidene elementen kunnen dit proces beïnvloeden. Zo zorgen specifieke historische kenmerken, vooral met betrekking tot oorlogen, en geografische ligging van een land, centraal of perifeer, voor variatie (Koenig-Archibugi, 2004: 146 en Tonra, 2003: 738-748 en Ray, 2006: 271). Volgens de zienswijze, voornamelijk opgebouwd in de voorgaande alinea, kan een Europese identiteit dus perfect bestaan naast een nationale. Beide concepten worden hier dan ook beschouwd als complementair. Het ene vervangt het andere niet (Ray, 2006: 271).

Bovendien geeft niet alleen de massa gehoor aan dergelijke identiteitsvorming. Ook politieke elites worden erdoor gebeten. Sterker nog, het constructivisme stelt dat beide niveaus elkaar beïnvloeden. Mechanismen als *top-down* en *bottom-up* krijgen hier dus elk hun plaats. De Europese ingesteldheid palmde zodoende niet enkel de gewone bevolking, maar ook hun politiek afgevaardigden in (Koenig-Archibugi, 2004: 145-147). Beide correleren sterk

(Koenig-Archibugi, 2004: 155). Daarom wordt in dit werk enkel de multiple identiteit van de massa bestudeerd.

Constructivisten stellen dat het Europese identiteitsgevoel doorweegt op de integratiepreferenties voor veiligheid en defensie. De volgende hypothese kan bijgevolg worden afgeleid: Landen met een sterke Europese massa-identificatie prefereren een supranationale organisatie voor het EVDB. Lidstaten waarin de bevolking vooral de nationale eigenheid onderstreept, hebben daarentegen intergouvernementele wensen (Risse, 2005: 292 en Koenig-Archibugi, 2004: 147). Op dit cruciale domein kan de gedachte van machtsdeling met andere Europeanen namelijk makkelijker worden verteerd dan de idee dat men de ziel van een staat verliest aan buitenlanders. Supranationale integratie stuit dus op minder protest in landen met een Europees ingestelde bevolking (Koenig-Archibugi, 2004: 146-147 en Hasenclever, Mayer en Rittberger, 2004: 1-7 en Ray, 2006: 265-266).

3.3.2. Operationalisering

Wetenschappelijke auteurs gebruiken bijna allemaal dezelfde methode om concepten met betrekking tot de publieke opinie te operationaliseren. Grootschalige enquêtes uitgevoerd door externe instanties, leveren meestal de gegevens voor dit soort onderzoek (Ray, 2006: 264).

Eurobarometer, een organisatie die op initiatief van de Commissie de bevolking bevraagt in alle huidige en toekomstige lidstaten van de EU, is dus leverancier van zeer populair bronnenmateriaal. Ook dit werk doet graag een beroep op de diensten van deze gegevensbank. De specifieke vraag die zorgt voor de operationalisering van de derde onafhankelijke variabele, luidt: 'Zie je jezelf in de nabije toekomst als (1) enkel (*nationaliteit*), (2) (*nationaliteit*) en Europees, (3) Europees en (*nationaliteit*) (4) enkel Europees of (5) weet het niet'. Aan de hand van deze antwoorden kan men voor elk land een Europese identiteitsscore opstellen. Die telt de percentages van de respondenten die zichzelf gedeeltelijk of geheel als Europees beschouwen bij elkaar op (Europese Commissie, 2002 en Koenig-Archibugi, 2004: 154). Hier worden de gegevens uit enquête 56.2 van het jaar 2001 gebruikt (Europese Commissie, 2002).

3.3.3. Bespreking

Bijlage 2 bevat de hele berekeningsprocedure. Tabel 4 onthult enkel de einduitkomst en haar omzetting in dichotome termen. Het interval tussen 0% en 49%, grenzen inclusief, omvat de behoudsgezinde landen, omdat de nationale identiteit het wint van de Europese. De dummyvariabele neemt in dit geval een nulwaarde aan. Wanneer de kaap van 50% wordt overschreden, bezit een land voldoende Europese burgerzin om te worden gecodeerd als 1 (Koenig-Archibugi, 2004: 154-156).

Meer dan de helft van de ondervraagden uit Oostenrijk, België, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Italië, Luxemburg en Nederland schrijft zich de Europese identiteit toe, waardoor zij eigenaar worden van het cijfer 1 in de laatste kolom. De andere landen zien daarentegen een 0'tje verschijnen. Slechts vier lidstaten behoren tot deze laatste categorie: Finland, Griekenland, Ierland en het Verenigd Koninkrijk. Het Europese identiteitsgevoel is met andere woorden goed vertegenwoordigd bij de massa (Koenig-Archibugi, 2004: 156 en Europese Commissie, 2002).

Tabel 4: Europese identiteit		
Land	% Europese identiteit	Dichotome variabele
België	53%	1
Denemarken	60%	1
Duitsland	56%	1
Finland	40%	0
Frankrijk	64%	1
Griekenland	41%	0
Ierland	43%	0
Italië	66%	1
Luxemburg	75%	1
Nederland	54%	1
Oostenrijk	52%	1
Verenigd Koninkrijk	28%	0
Bron: Eurobarometer (Europese Commissie, 2001)		

Opvallend is het hoge resultaat van Denemarken. De eurosceptische lijn die de inwoners van het land doorgaans aanhouden, vinden we niet terug op identiteitsgebied (Olsen, 2007: 29 en Europese Commissie, 2002). Opmerkelijk is ook dat het Europese identiteitsgevoel niet afhankelijk is van de ouderdom van het lidmaatschap. Zo kampt het Verenigd Koninkrijk nog

steeds met een serieuze Europese identiteitscrisis, wat men over een land als Oostenrijk niet kan zeggen (Ray, 2006: 269 en Europese Commissie, 2002).

3.4. Institutionele cultuur

Tot slot komt de vierde onafhankelijke variabele aan bod. Het betreft de wijze van organiseren die de politieke elites verkiezen. Evenals de afhankelijke variabele is deze causale factor gestoeld op een enigszins artificieel onderscheid tussen twee vormen van constitutionele cultuur. De monocentrische opvatting beschouwt soevereiniteit als ondeelbaar attribuut van een land. Verticale opsplitsing van macht vormt hierdoor een bedreiging voor de integriteit van nationale publieke gezagsuitoefening. De pluricentrische benadering ziet publieke macht het liefst wel verdeeld over verschillende territoriale niveaus in overeenstemming met het principe van subsidiariteit (Nugent, 2006: 558 en Koenig-Archibugi, 2004: 147-155).

3.4.1. Theoretisch kader en hypothese

Landen verkiezen internationale regels en instellingen die de geest van hun organisatiepreferenties en daaruit voortvloeiende binnenlandse structuren van politieke orde weerspiegelen (Ikenberry, 1998: 163). Men neemt dus aan dat een land volgens plaatselijk constitutieve idealen wordt ingericht (Koenig-Archibugi, 2004: 147-148). Instituties correleren anders gezegd substantieel met vooropgestelde waarden (Beyers, 1998: 1).

Börzel werpt hiertegen echter een belangrijk argument op. Het Europeaniseringsproces kan dit causale verband tussen wenselijke en actuele structuren grondig verstoren. Betrokken politieke actoren beschikken namelijk over de mogelijkheid om te anticiperen op een eventueel herverdelend effect afkomstig van het Europese niveau. Nationale en internationale instellingen wil men hier logischerwijze op afstellen (Börzel, 2002: 32-33). Er wordt niet getwijfeld aan de geldigheid van dit argument. Landen als Griekenland en Ierland, die regio's creëerden om meer Europese steun te bekomen, dienen als empirisch bewijs. Toch kan men tegen dit potentieel effect van Europeanisering wat inbrengen. Indien het beleid van Europa bijkomstige instituties in het leven roept, zoals in Griekenland en Ierland, gaat het ten eerste

telkens om administratieve en niet om politiek machtige organen. Men brengt deze in de typologie, die hieronder wordt gehanteerd ter operationalisering van deze variabele, zo goed als niet in rekening. Hierdoor interveniëren structuren die echte idealen verloochenen, zo min mogelijk met het classificatieproces. Het vertekend effect wordt dus genegeerd door enkel politiek relevante instellingen op te nemen die wel heersende opvattingen onderschrijven (Hooghe en Marks, 2001: 195-197). Door het Europeaniseringseffect te omzeilen worden echte institutionele wensen wel goed benaderd (Koenig-Archibugi, 2004: 155-156).

Waarom verkiezen landen nu internationale regels en instellingen die de geest van hun organisatiepreferenties en daaruit voortvloeiende binnenlandse structuren van politieke orde weerspiegelen? Hiervoor kunnen drie redenen worden aangehaald. Ten eerste streeft men zo het ideaalbeeld na van publieke gezagsuitoefening. Een tweede argument betreft de *goodness of fit* tussen nationale en overkoepelende instellingen. Federaal georganiseerde landen kampen normaliter met minder problemen om supranationale instellingen te incorporeren in het huidige systeem. Ze zijn het immers gewend om in termen van 'laagjes' te denken en te handelen (Ikenberry, 1998: 163 en Beyers, 1998: 6). Een laatste reden is dat supranationalisme de taak van onderhandelaars uit federale landen vergemakkelijkt. Men moet zo minder vaak een beroep doen op complexe binnenlandse coördinatiemechanismen omdat het Europese niveau het beleid vaak al een bepaalde richting uitduwt (Beyers, 1998: 6). Deze benadering voorspelt dus een positieve houding voor een federale staat als België ten aanzien van supranationale instituties voor het EVDB. Dat zal men echter niet verwachten van landen met een voornamelijk centraal bestuur zoals het Verenigd Koninkrijk (Koenig-Archibugi, 2004: 147-148 en Hooghe en Marks, 2001: 193).

De constructivistische benadering reikt dus naast de variabele Europese identiteit een tweede hypothese aan. Regeringen die monocentrische opvattingen onderschrijven, prefereren intergouvernementele instituties voor het EVDB. Landen met een sterk pluricentrische cultuur houden er daarentegen supranationale wensen op na. Niet alleen hopen lidstaten hun idealen terug te vinden in de overkoepelende structuur, ook verloopt de aanpassing vaak moeilijker bij discrepantie tussen beide niveaus en worden ingewikkelde coördinatiemechanismen gedeeltelijk ontlast (Koenig-Archibugi, 2004: 147-149 en Hasenclever, Mayer en Rittberger, 2004: 1-7 en Beyers, 1998: 6).

3.4.2. Operationalisering

Maar hoe kunnen deze idealen nu worden geoperationaliseerd? De opvatting over federalisme, die de combinatie van *self-rule* en *shared rule* beklemtoont, sluit het dichtst aan bij de supranationale bestuursprocedures op EU-niveau. Daarom zorgt de typologie van Hooghe en Marks, die op deze benadering van federalisme verder bouwt, voor de nodige gegevens (Hooghe en Marks, 2001: 192). Aan de hand van een twaalfpuntenschaal bepalen zij immers de mate van *regional governance*⁴ voor EU-lidstaten. Hiervoor beoordelen Hooghe en Marks elk land naar het aandeel van constitutioneel federalisme binnen de gehele wettelijke structuur, de rol van de regio's in de centrale regering, het bestaan van regionale verkiezingen en de aanwezigheid van speciale territoriale autoriteit. De tweede indicator verwijst naar machtsdeling, de andere drie brengen de autonomie van de regio's in kaart (Hooghe en Marks, 2001: 192).

Constitutioneel federalisme handelt meer bepaald over de (grond-)wettelijke voorzieningen van een land voor *regional governance*. Hooghe en Marks geven de lidstaten hiervoor punten op een schaal variërend van nul t.e.m. vier.

De tweede indicator bespreekt de mate waarin de nationale en regionale overheden hun macht delen. Dat kan door middel van representatie op centraal niveau of met behulp van coördinatieovereenkomsten. De hoogst mogelijke score hierop bedraagt eveneens vier.

De derde indicator bekijkt de consequente organisatie van regionale verkiezingen. Dit kan de landen tot twee punten opleveren (Hooghe en Marks, 2001: 192 en Koenig-Archibugi, 2004: 155 en Beyers, 1998: 9).

Speciale territoriale autonomie wordt niet opgenomen in deze analyse. Een inconsistente toepassing van federalisme duidt namelijk op onwil om deze regels te generaliseren, omdat preferenties voor machtsbehoud op centraal niveau de bovenhand nemen. Omgekeerd kunnen landen met uitermate pluricentrische kenmerken zoals Duitsland niet worden afgestraft voor de systematische toepassing van deze principes. Zij hoeven immers geen uitzonderingen te maken, want deze 'extra opdelingen' zitten reeds vervat in de huidige, algemeen aanvaarde, structuren. De toekenning van speciale territoriale zelfstandigheid dient met andere woorden

⁴ *Regional* verwijst hier naar het meest gezaghebbende intermediaire niveau op een bepaald ogenblik (Hooghe en Marks, 2000: 191).

enkel om een specifiek probleem te verhelpen. Weloverwogen institutionele preferenties komen er vaak niet bij kijken. Voor *regional governance* zal deze masterproef dus slechts tien punten uitdelen en geen twaalf, zoals Hooghe en Marks vooropstellen. Het referentiejaar is 2000 (Koenig-Archibugi, 2004: 156 en Hooghe en Marks, 2001: 200-202).

3.4.3. Bespreking

Tabel 5 maakt het onderscheid tussen monocentrische en pluricentrische lidstaten meteen duidelijk. Een totaalscore van vijf en meer wijst op supranationale preferenties en laat waarde 1 in de kolom van de dummyvariabele verschijnen. Punten beneden deze grens verwijzen naar intergouvernementele voorkeuren en worden bijgevolg aangeduid met het cijfer 0 (Koenig-Archibugi, 2004: 156) .

Duitsland blijkt het toonbeeld van *regional governance*. België en Oostenrijk volgen op de voet. Ook Italië behoort tot dit selecte clubje. Deze landen, met uitzondering van het laatste, zijn niet toevallig ook de lidstaten die de federale ingesteldheid in hun grondwet expliciteren. De andere acht EU-leden behalen minder dan de helft van de punten, waardoor zij tot de intergouvernementele groep behoren (Koenig-Archibugi, 2004: 156 en Hooghe en Marks, 2001: 193-197).

Tabel 5: Institutionele Cultuur					
Land	Constitutioneel federalisme (0-4)	Rol van regio's in centrale overheid (0-4)	Regionale verkiezingen (0-2)	Totaalscore <i>regional governance</i> (0-10)	Dichotome variabele
België	4	2	2	8	1
Denemarken	0	0	0	0	0
Duitsland	4	4	2	10	1
Finland	0	0	0	0	0
Frankrijk	2	0	2	4	0
Griekenland	1	0	0	1	0
Ierland	0	0	0	0	0
Italië	3	1	2	6	1
Luxemburg	/	/	/	0	0
Nederland	1	0	2	3	0
Oostenrijk	4	2	2	8	1
Verenigd Koninkrijk	1	0	0	1	0
/= niet beschikbaar Bron: Multi-Level Governance and European Integration (Hooghe en Marks, 2001: 193-195) en Explaining Government Preferences for Institutional Change in EU Foreign and Security Policy (Koenig-Archibugi, 2004: 156)					

Luxemburg wordt niet opgenomen in de analyse van Hooghe en Marks. Koenig-Archibugi kent dit land wel een totaalscore toe. Die wordt overgenomen, waardoor de niet-federaal geïnspireerde categorie met één lid aangroeit. Toch moet men dit met een korreltje zout nemen. Deze lidstaat heeft namelijk slechts de oppervlakte en het inwonersaantal van een gemiddelde regio in een ander EU-land. Een bijkomende opdeling zou leiden tot de creatie van eenheden op het lokale en niet op het regionale niveau. Aan deze classificatiewijze voor Luxemburg wordt daarom best niet teveel waarde gehecht (Koenig-Archibugi, 2004: 156 en Hooghe en Marks, 2001: 193-195).

Het Verenigd Koninkrijk besliste in 1997 om devolutie door te voeren in Schotland en Wales. Hierdoor kregen deze regio's een rechtstreeks verkozen parlement en een regering. Deze opdeling werd evenwel niet opgenomen in onderstaande tabel. Het betreft immers een vorm van speciale autonomie, die geenszins kan worden verzoend met de monocentrische principes van het Westminster-model (Hooghe en Marks, 2001: 193-203).

4. Qualitative Comparative Analysis

Kwalitatief onderzoek is enkel geschikt voor een vergelijking van een beperkt aantal gevallen. Het kwantitatieve design werkt daarentegen alleen naar behoren bij een hoge N-waarde. Geruime tijd heerste er tussen deze uitersten een methodologische leegte. QCA lost dit op door zich toe te spitsen op het oorspronkelijke niemandsland van de kleine populatie. Deze techniek brengt voormalig parallelle, of zelfs vijandige, onderzoeksmethoden van cijfers en woorden samen door bundeling van hun krachten (De Meur en Rihoux, 2002: 21-26).

Omdat de gulden middenweg tussen kwalitatieve en kwantitatieve methoden slechts weinig bekendheid geniet, wordt deze analysetechniek in de komende alinea's kort ingeleid. Daarna, en dankzij QCA, toetsen we de waarden van de causale factoren aan die van de afhankelijke variabele. Deze bevindingen worden tot slot gekoppeld aan de theoretische visies, die de basis vormen van de verklarende elementen. Zo ontdekken we eventuele hiaten.

4.1. QCA

De voorgaande uiteenzettingen gaven al te kennen dat een dichotome logica of Booleaanse algebra, genoemd naar haar 19^e eeuwse uitvinder George Boole, de basis van deze methode vormt (Ragin, Robinson, Schaefer, Anderson, Williams en Giesel, 2006: 41-56). Deze techniek omvat echter evenzeer de volgende kenmerken.

Ten eerste is het voor andere onderzoekers relatief gemakkelijk om de gevonden resultaten te repliceren. Het experimentele design van QCA sluit op dit gebied aan bij kwantitatieve analyse. Gewoon kwalitatief onderzoek laat immers meer ruimte voor interpretatie (De Meur en Rihoux, 2002: 26-36).

Dankzij deze methode ontsnapt men aan de bias veroorzaakt door particularisme. Meer dan 'enkele' gevallen worden namelijk opgenomen. Dit duidt echter niet op generaliseerbaarheid van resultaten want de onderzochte casussen zijn daarvoor onvoldoende talrijk (De Meur en Rihoux, 2002: 26-36). QCA blijft daarmee kwalitatief onderzoek en eigent zich in dit opzicht geenszins de veralgemenende voorspellingskracht van haar kwantitatieve evenknie toe. Dit

wordt gecompenseerd met oog voor detail (Ragin, Robinson, Schaefer, Anderson, Williams en Giesel, 2006: 41-56).

Bovendien hanteert deze techniek een holistische benaderingswijze (De Meur en Rihoux, 2002: 26-36). Oorzakelijke factoren worden bestudeerd in hun context, onder invloed van elkaar. Hierdoor brengt men enerzijds de zogeheten multiple causaliteit in rekening, waarbij verschillende combinaties van factoren eenzelfde uitkomst kunnen veroorzaken. Anderzijds, en dankzij het vastleggen van diverse oorzaken, laat deze methode ‘minimalisering’ toe. Dit betekent dat we causale factoren kunnen schrappen wegens hun irrelevantie in bepaalde omstandigheden. Indien bijvoorbeeld twee Booleaanse uitdrukkingen slechts op gebied van één onafhankelijke factor verschillen, terwijl zij dezelfde integratiepreferenties tonen, kan deze oorzakelijke conditie worden beschouwd als onbelangrijk. De volgende formules illustreren dit.

$$A \bullet B \rightarrow C$$

$$A \bullet \sim B \rightarrow C$$

Dus:

$$A \rightarrow C$$

waarbij $\bullet$ symbool staat voor het woord ‘en’, $\sim$ op de afwezigheid van een causale voorwaarde duidt en $\rightarrow$ wijst op een voldoende conditie, een concept dat hieronder wordt besproken.

Omdat de aan- of afwezigheid van B eigenlijk irrelevant is, C wordt in beide gevallen veroorzaakt, kan B gewoon worden geschrapt. Op die manier ontwikkelen we spaarzame formules. Zij hebben als doel om een groot aantal Booleaanse uitdrukkingen weer te geven met behulp van zo weinig mogelijk variabelen. Onderstaande analyse zal dit verder verduidelijken (Ragin, Robinson, Schaefer, Anderson, Williams en Giesel, 2006: 41-56).

Tot slot maakt QCA het onderscheid tussen noodzakelijke en voldoende oorzaken. Het eerste concept wijst op een essentiële causale factor. In afwezigheid van deze voorwaarde kan een bepaalde score op de afhankelijke variabele niet worden bereikt. Het tweede idee duidt op de mogelijkheid van een oorzakelijk element om een resultaat door te drukken, ongeacht de

scores op andere verklarende variabelen (Ragin, Robinson, Schaefer, Anderson, Williams en Giesel, 2006: 41-56). Ook dit komt later opnieuw aan bod.

4.2. Toetsing

In wat volgt wordt eerst de verklaringskracht van normaal kwalitatief onderzoek nagegaan. Daarna bestuderen we, met behulp van QCA, de onafhankelijke variabelen in hun context zodat de meerwaarde van deze techniek in levenden lijve wordt ondervonden (De Meur en Rihoux, 2002: 26-36).

4.2.1. Een gewone vergelijking

Zonder holistische bril bekomen we de volgende resultaten. Het is eerst en vooral opmerkelijk dat drie van de twaalf onderzochte landen, met name Oostenrijk, België en het Verenigd Koninkrijk, bovenstaande hypothesen volledig onderschrijven conform hun supranationale of intergouvernementele integratiepreferenties. Bovendien wordt de waarde van de afhankelijke variabele per definitie voor elk land ondersteund door eenzelfde score op ten minste twee onafhankelijke factoren. Zonder elke causaal element een welbepaalde verklarende kracht toe te schrijven kunnen we stellen dat alle hypothesen met glans de empirische toets hebben doorstaan.

Toch presteert de éne variabele al wat beter dan de andere. Op die manier beschikt institutionele cultuur, met een *misfit* van slechts twee gevallen namelijk Griekenland en Luxemburg, over het grootste voorspellingsvermogen. De variabelen *balancing* en Europese identiteit delen de tweede plaats met vier ‘foute’ indicaties. Finland, Frankrijk, Ierland en Italië enerzijds en Denemarken, Frankrijk, Griekenland en Nederland anderzijds, treden de theoretische gedachtegang, opgebouwd voor *balancing* respectievelijk voor Europese integratie, met de voeten. De *misfit* tussen machts capaciteit en de afhankelijke variabele is tot slot het grootst. De helft van de lidstaten, namelijk Denemarken, Finland, Duitsland, Ierland, Italië en Nederland, geeft discrepante gegevens aan.

Tabel 6: QCA-scores van EU-lidstaten					
Land	Weinig machtscapaciteit	<i>Balancing</i>	Europese identiteit	Institutionele cultuur	IG - SN
België	1	1	1	1	1
Denemarken	1	0	1	0	0
Duitsland	0	1	1	1	1
Finland	1	1	0	0	0
Frankrijk	0	1	1	0	0
Griekenland	1	1	0	0	1
Ierland	1	1	0	0	0
Italië	0	0	1	1	1
Luxemburg	1	1	1	0	1
Nederland	1	0	1	0	0
Oostenrijk	1	1	1	1	1
Verenigd Koninkrijk	0	0	0	0	0

4.2.2. De meerwaarde van QCA

Deze geïsoleerde denkwijze beantwoordt echter niet aan de werkelijkheid. Dankzij QCA worden de gegevens in hun context, en dus gezamenlijk, bestudeerd. Deze methode nuanceert het individuele profiel van elke variabele⁵ (De Meur en Rihoux, 2002: 26-36).

Geen enkele causale voorwaarde blijkt noodzakelijk voor supranationale of intergouvernementele voorkeuren. Noch *regional governance* of machtscapaciteit, noch Europese identiteit of *balancing* gaan, afhankelijk van de vooropgestelde hypothese, federale of intergouvernementele integratiepreferenties per definitie vooraf (Koenig-Archibugi, 2004: 161).

Toch is er met *regional governance* iets speciaals aan de hand. Landen die deze federale wijze van organiseren verkiezen, zijn stevast aanhangers van supranationale instituties, ongeacht de neergezette prestaties op de andere variabelen. *Regional governance* vertoont bijgevolg de kenmerken van een voldoende oorzaak, omdat het steeds supranationale preferenties voortbrengt. Ook de gegevens van Koenig-Archibugi bevestigen dit. In zijn onderzoek heeft deze variabele echter wel nood aan ondersteuning van andere causale elementen om als

⁵ Bijlage 3 toont de *truth tables* waarop we deze paragraaf baseren. Een *truth table* geeft een overzicht van verschillende combinaties op de onafhankelijke variabele (input). Aan elk van deze combinaties wordt een verwachte outputwaarde gekoppeld die wordt getoetst aan de werkelijkheid (= score op de afhankelijke variabele) (Ragin, Robinson, Schaefer, Anderson, Williams en Giesel, 2006: 41-56). Voor meer duidelijkheid kunnen de tabellen uit de bijlage worden geraadpleegd.

voldoende oorzaak te worden bestempeld (Koenig-Archibugi, 2004: 161-162). Deze masterproef benadrukt de relevantie van constitutieve cultuur dus net een tikje meer. Volgende casussen illustreren dit.

weinig machts capaciteit • *balancing* • Europese identiteit • *regional governance*
→ supranationale voorkeuren

machts capaciteit • ~*balancing* • Europese identiteit • *regional governance*
→ supranationale voorkeuren

machts capaciteit • *balancing* • Europese identiteit • *regional governance*
→ supranationale voorkeuren

Dus:

regional governance → supranationale voorkeuren

waarbij • ‘en’ aangeeft, ~ op de afwezigheid van een causale voorwaarde duidt en het symbool → wijst op een voldoende voorwaarde.

Wanneer een land doordrongen is van *regional governance* blijken de waarden toegekend aan *balancing*, machts capaciteit en Europese identiteit dus irrelevant (Koenig-Archibugi, 2004: 156 en Hooghe en Marks, 2001: 193-197). Duitsland, België, Oostenrijk en Italië zijn meer bepaald de lidstaten die de interne institutionele lijn consistent doortrekken op het internationale niveau voor defensie.

Bovendien combineren slechts twee landen, met name Griekenland en Luxemburg, een monocentrische cultuur met supranationale verdiepingsvoorkeuren (Koenig-Archibugi, 2004: 156). Hierboven werd de opname van Luxemburg in de centristisch geïnspireerde categorie reeds met enige argwaan bekeken. De kleinschaligheid van het land maakt een extra opdeling in regio's onmogelijk en overbodig. Aan deze classificatiewijze voor Luxemburg hechten we dus best niet teveel belang. Hierdoor treedt enkel Griekenland de hypothese over institutionele

cultuur echt met de voeten (Koenig-Archibugi, 2004: 156 en Hooghe en Marks, 2001: 183-195).

Wensen voor mono- of pluricentrische instellingen verklaren, zoals de individuele analyse reeds suggereert, meer dan de andere onafhankelijke variabelen. Ook Koenig-Archibugi en Beyers benadrukken haar verhelderende waarde (Koenig-Archibugi, 2004: 161-162 en Beyers, 1998: 13).

Een andere belangrijke vaststelling gaat over de combinatie van *balancing* met *regional governance*. Indien deze variabelen dezelfde preferentierichting uitwijzen, kunnen machts capaciteit en Europese identiteit de eindresultaten niet beïnvloeden. De volgende formules illustreren dit.

weinig machts capaciteit • *balancing* • Europese identiteit • *regional governance*

→ SN-preferenties

weinig machts capaciteit • ~*balancing* • Europese identiteit • ~*regional governance*

→ IG-preferenties

Dus:

balancing • *regional governance* → SN-preferenties

~*balancing* • ~*regional governance* → IG-preferenties

waarbij • symbool staat voor het woord 'en', ~ op de afwezigheid van een causale voorwaarde duidt en → een voldoende conditie symboliseert.

Concreet beantwoorden Denemarken en Nederland aan de onderste formule. Ondanks gebrek aan machts capaciteit en aanwezige Europese identiteit zorgen de tendens tot *bandwagoning* en de afwezigheid van federale structuren voor een intergouvernementele integratievoorkeur, waardoor de twee laatste variabelen doorslaggevend zijn.

In tegenstelling tot wat blijkt uit de individuele analyse, verklaart *balancing*, in combinatie met institutionele cultuur, meer dan Europese identiteit. De kleinere impact van deze laatste variabele wordt eveneens gestaafd door ander onderzoek (Koenig-Archibugi, 2004: 164). De minder grote relevantie van machts capaciteit wordt nogmaals bevestigd. Ook deze vertoont gelijkenissen met kwalitatieve bevindingen, elders bekomen. Zo weigert Koenig-Archibugi eveneens om machts capaciteit te zegenen met een buitengewoon oorzakelijk karakter (Koenig-Archibugi, 2004: 160-164).

4.3. Theory driven

QCA trekt dus hoofdzakelijk twee conclusies. Ten eerste wijst de aanwezigheid van *regional governance* altijd op supranationale voorkeuren ongeacht de score op de andere variabelen. Ten tweede overtreft de combinatie van institutionele cultuur met *balancing*, wanneer zij dezelfde verdiepingsrichting aangeven, de andere oorzakelijke elementen. Trapsgewijs kan men dus stellen dat de monocentrische of pluricentrische attitude van een land met goud aan de haal gaat, het al dan niet in evenwicht brengen van hegemonische macht krijgt zilver en de overige factoren delen de bronzen medaille⁶. Deze metaforen maken duidelijk dat geen enkele variabele het echt slecht doet en de vooropgestelde hypothesen volledig tegensprekt. De verklaarde variantie, om het volgens de kwantitatieve logica uit te drukken, is dus betrekkelijk groot. Wel presteren sommige beter dan andere (Koenig-Archibugi, 2004: 161-162 en Beyers, 1998: 13 en Risse, 2005: 291). QCA brengt enkel de relevantie van de onafhankelijke variabelen in kaart. Hoe kan dit verschil echter worden verklaard? Welke hiaten ontdekken we in bovenstaande theorieën waardoor Europese identiteit, machts capaciteit en in mindere mate *balancing* moeten onderdoen voor institutionele cultuur? Hierover handelt de volgende paragraaf.

⁶ Volgens de individuele analyse, dus zonder rekening te houden met de context, krijgt Europese identiteit het brons en moet machts capaciteit zich tevreden stellen met de vierde plaats. Dit onderscheid wordt hier genegeerd, omdat we vooral op de holistische benadering willen voortbouwen.

4.3.1. Machtscapaciteit

Informatie over de zes indicatoren die we gebruikten om machtscapaciteit te berekenen, kan men geheimhouden of manipuleren. Niettegenstaande deze moeilijkheden, want correcte gegevens bemachtigen is geen kinderspel, vergeet de berekeningswijze van machtscapaciteit andere elementen, die dit concept mede bepalen, in rekening te brengen. Machtscapaciteit wordt met name ook beïnvloed door bekwame en betrouwbare volksvertegenwoordigers, goedwerkende politieke instellingen en effectieve veiligheidsdiensten. Deze neemt de CIMC niet op (COW, 2008).

Eveneens is het noodzakelijk om te weten waarvoor deze middelen dienen. Zal men ze inzetten voor het Europese belang of niet (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 23-24 en Brummer, 2007: 5)? Deze bijkomende vraag intervenueert danig met de hierboven opgebouwde redenering. Hoe meer waarde men hecht aan de Unie, hoe makkelijker men middelen zal wijden aan deze organisatie en des te meer een efficiënt beheer van deze instrumenten wordt voorop gesteld. Dit laatste bekomt men door supranationaal te integreren. Het is dus niet zozeer de macht van een land maar het belang dat men toeschrijft aan de Unie dat verdieppingspreferenties bepaalt. Het resultaat van bevoegdheidsoverdracht hoeft dus voor geen enkele partij een nulsomspel te zijn. De waarde die men hecht aan dit samenwerkingsniveau kan soevereiniteitsverlies overstijgen (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 23-33).

4.3.2. Europese identiteit

Het bestaan van een complementaire identiteit mag men niet in twijfel trekken. Europese verbondenheid krijgt dus een plaats naast nationale sympathieën (Haas, 1958: 14, Ray, 2006: 265-266 en Risse, 2005: 291 en Hooghe en Marks, 2004). Indien dit concept correct is, waar schuilt het addertje dan onder het gras?

Het voornaamste probleem situeert zich ongetwijfeld bij de discrepantie tussen volkse wensen en beleidsacties. Sterker nog, het Europese buikgevoel van de massa moet om te beginnen eerst worden geëxpliciteerd alvorens het de top kan bereiken. Wanneer dit bottom-upparcours met enig succes wordt afgelegd, garandeert dat daarenboven geen effectieve opname in het

gevoerde beleid. Europese integratie, inclusief constitutionele oriëntering, is allereerst een project gedreven door elites, waarbij de identiteitsbeschouwing van de massa niet noodzakelijk in rekening wordt gebracht (Risse, 2005: 296 en Ray, 2006: 263-264).

4.3.3. *Balancing*

Deze variabele distantieert zich van de twee voorgaande factoren door de analyse van een concrete actie. Hierdoor moeten landen zeer bewust een keuze maken waarvan ze bovendien, gezien de gevolgen, best stevast overtuigd zijn. Hoe explicieter de variabele, hoe meer waarschijnlijk heersende opvattingen worden onderschreven (Menon, 2004: 631-640 en Hill, 2004: 143-162). Op dit argument komen we hieronder nog terug.

De penibele zijde van deze factor is de incompatibiliteit van een pro-Europese houding met transatlantische verbondenheid. Dit zorgt voor een vertekend beeld van de werkelijkheid. De hypothese sluit namelijk een 'én-én-verhaal' uit (Brummer, 2007: 5 en Meyer, 2004: 7 en Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 58). Zo kan een land beide relaties belangrijk achten. Huidig Frans president Sarkozy haalt op die manier bijvoorbeeld de bekoelde relatie met de VSA uit het slop, zonder hiervoor de EU opzij te schuiven (Embassy of France, 2008). Anderzijds mogen we niet vergeten dat sommige landen zoals Oostenrijk, Finland en Ierland voor een neutrale houding opteren (Logothetti, 2005: 2 en Allnoch, 2003: 8). De realiteit legt dus een meer gematigde houding bloot, waarbij geen van beide opties exclusief wordt verkozen (Gartzke en Gleditsch, 2002: 1).

4.3.4. Institutionele cultuur

De correlatie tussen constitutionele nationale voorkeuren en institutionele wensen voor de Unie is volgens dit onderzoek geen toeval. Het collectieve begrip van unitaire of federale preferenties veroorzaken mede de integratiewensen voor het Europese niveau, waardoor men de opvatting over de inrichting van een land bijna altijd kan extrapoleren (Koenig-Archibugi, 2004: 147-155 en Risse, 2005: 300). De gelijkenis tussen deze en de afhankelijke factor is dan ook zeer groot. In beide gevallen gaat het immers over voorkeuren ten aanzien van instellingen (Nugent, 2006: 558, Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 67, Hooghe en Marks,

2001: 195-197 en Koenig-Archibugi, 2004: 139-140). Meer zelfs, supranationalisme behelst de pluricentrische opvatting omdat het evenzeer machtsdeling onderschrijft. Intergouvernementalisme sluit dan weer aan bij een monocentrische zienswijze want lidstaten verdelen beleidsbevoegdheden liever niet over diverse niveaus. Het grote verschilpunt tussen causale en te verklaren factor is dus het behelzen van een overkoepelend internationaal laagje (Nugent, 2006: 558 en Koenig-Archibugi, 2004: 147-155).

Tenslotte komen we terug op een argument dat reeds kort werd aangehaald in een voorgaande alinea. Machtscapaciteit en Europese identiteit wijzen op impliciete of, in het beste geval, expliciete kenmerken. De variabele *balancing* bevat daarentegen geen gewone eigenschap. Deze gaat een stap verder door een aartsmoeilijke keuze, waarvoor lidstaten stevig in hun schoenen moeten staan, als mogelijke verklaring aan te reiken (Menon, 2004: 631-640 en Hill, 2004: 143-162). Met constitutieve cultuur trekken we deze lijn door. Het kenmerk wordt nog uitdrukkelijker geformuleerd door het te institutionaliseren. Hoe meer men karakteristieken expliciteert en, in dit geval, vastlegt, hoe voornamer het is om heersende normen en waarden te onderschrijven (Keukeleire en MacNaughtan, 2008: 58 en Hill, 2004: 147-148). De oprichting van instellingen creëert namelijk enerzijds *path dependency*, waardoor een genomen beslissing toekomstige evoluties beïnvloedt (Rosamond, 2000: 174). Anderzijds is het geen kinderspel om gemaakte beslissingen ongedaan te maken. Vooral de vereiste unanimiteit bij verdragswijzigingen zorgt voor moeilijkheden (Nugent, 2006: 129). Vanuit dit oogpunt zijn instellingen dus doordrongen met constitutieve waarden. De inrichting van organisaties op Europees niveau wordt bijgevolg aanzien als effect van ideologische *spill-over*. Het consistent doortrekken van institutionele idealen beschouwt men immers als ontzettend belangrijk (Risse, 2005: 304).

Conclusie

De controverse over een supranationaal EVDB geeft aan dat de droom van de Europese *founding fathers* (nog) niet klaar is voor lancering. Sommige lidstaten treden soortgelijke verdieping wel bij. Andere moeten deze ideeën nog onbepaalde tijd laten rijpen. Dit werk legt niet alleen de integratiewensen van twaalf lidstaten bloot. Het verklaart ook waarom de landen dergelijke organisatorische preferenties koesteren. De nationale institutionele cultuur en de tendens tot *balancing* blijken hieromtrent de voornaamste oorzaken.

We mogen echter niet vergeten dat twee theoretische visies uit de literatuur der internationale betrekkingen, het neorealisme en het constructivisme, van dit alles de basis vormen. Welke opvatting heeft de toetsing nu het beste doorstaan?

Aangezien defensiebevoegdheden overhevelen naar de Unie een staat berooft van de middelen die, volgens sommigen, broodnodig zijn om te overleven, zou de instrumentele of neorealistische benadering doorslaggevend moeten zijn (Mearsheimer, 1995: 10). Niets is echter minder waar. De cognitieve doctrine komt als winnaar uit de bus. Deze leer dankt dit ten eerste aan de grote verklaringskracht van institutionele cultuur. Ten tweede zet het constructivisme ook voet aan wal binnen de *balancing*-traditie. Niet alleen stemt de verkozen optie best overeen met heersende opvattingen. Ook worden beslissingen en waarden niet als onveranderbaar beschouwd. Dit is eveneens een kenmerk van de cognitivistische leer. De werkelijkheid wordt immers bekeken vanuit een endogeen en niet vanuit een exogeen perspectief (Hasenclever, Mayer en Rittberger, 2004: 1-7). Toch mag het belang van het neorealisme niet worden ontkend. De combinatie van *regional governance* en *balancing* heeft zeker ook grondslag in deze traditie. Bovendien pretendeert het constructivisme geen concrete theorie maar eerder een benaderingswijze van de werkelijkheid te zijn. Met haar principes hoopt ze rationalistische zienswijzen aan te vullen (Hasenclever, Mayer en Rittberger, 2004: 1-7). Dankzij QCA reiken beide benaderingen elkaar dus niet alleen op papier, maar eveneens in de praktijk de hand. Samen staan ze sterker zonder de relevantie van constitutionele cultuur, geput uit de cognitieve traditie, te ontkennen (Risse, 2005: 300).

Kan men ten slotte stellen dat de conclusies uit dit werk van kracht zijn op een meer algemeen niveau? Resultaten bekomen door middel van kwalitatief onderzoek zijn jammer genoeg, zoals eerder vermeld, per definitie niet generaliseerbaar. Toch gaat dit werk hier even op in. Een gezonde portie nieuwsgierigheid doet namelijk niemand kwaad, integendeel. Meer concreet wordt de generalisatiemogelijkheid van institutionele cultuur, de voornaamste onafhankelijke variabele, toegelicht.

Het is ten eerste niet uitgesloten dat de preferenties voor mono- of pluricentrische nationale structuren eveneens een verklaring bieden voor integratievoorkeuren op andere Europese coöperatiedomeinen. Institutionele cultuur is binnen een land immers niet bevoegdheidsgebonden (Hooghe en Marks, 2001: 195-197). De oorzakelijke factor zou dus in principe op andere Europese beleidsdomeinen kunnen beschikken over causale relevantie.

Alleszins spelen ook andere oorzaken een rol. Anders zou een land voor elk beleidsdomein dezelfde integratiepreferenties koesteren. Dit is zeker niet het geval (Laursen, 2002: 1-22).

Kan deze oorzakelijke variabele tot slot integratiepreferenties van andere, eventueel zelfs niet EU-leden verklaren? Mag men bijvoorbeeld stellen dat federale landen positiever staan ten opzichte van overkoepelende supranationale integratiestructuren? De empirie dreigt dit althans te ontkrachten. Zo combineert Zwitserland, een uitermate pluricentrisch georganiseerd land, een sterke nationale oriëntatie met een isolatiepolitiek voor veiligheid. Toch wordt het belang van institutionele cultuur hierdoor niet volledig uitgesloten. Zoals deze masterproef aantoont, zorgt vaak een combinatie van factoren voor de échte doorbraak (Koenig-Archibugi, 2004: 166). Hopelijk vormen deze vragen en andere bedenkingen, die opborrelden tijdens het lezen van deze masterproef, de aanzet voor verder onderzoek.

Bijlagen

Bijlage 1: Berekening machts capaciteit

A. Indicatoren voor machts capaciteit						
Land (2001)	IJzer- en staalproductie (I1)	Militaire uitgaven (I2)	Grootte leger (I3)	Energie-consumptie (I4)	Totale populatie (I5)	Stedelijke populatie (I6)
België	10762	3017000	39	75350	10161	1499
Bulgarije	2035	365000	77	26827	8225	2181
Cyprus	0	315000	10	2519	786	359
Denemarken	751	2409000	21	23840	5293	1131
Duitsland	44803	26902000	308	461815	82220	25390
Estland	1	92000	4	7103	1396	494
Finland	3938	1432000	32	37220	5176	1413
Frankrijk	19343	32909000	274	338281	59082	10523
Griekenland	1281	5517000	159	37778	10645	2378
Hongarije	1954	909000	34	35656	10036	2966
Ierland	150	623000	10	18372	3730	653
Italië	26690	20966000	230	239113	57297	15975
Letland	500	85000	6	4720	2357	897
Litouwen	1	211000	12	12781	3670	1474
Luxemburg	2725	145000	1	4616	431	0
Malta	0	24000	2	803	389	0
Nederland	6037	6257000	50	118765	15787	4925
Oostenrijk	5869	1417000	35	35815	8211	2484
Polen	8814	3408000	206	131231	38765	11553
Portugal	728	2226000	44	25362	9875	1368
Roemenië	4930	969000	103	50749	22326	6990
Slovenië	462	277000	8	8679	1986	263
Slowakije	3989	386000	45	23423	5387	699
Spanje	16504	6938000	144	140589	39631	16580
Tsjechië	6313	1167000	54	55486	10244	2171
Verenigd Koninkrijk	13543	34714000	211	332580	58832	52930
Zweden	5518	3898000	34	59023	8910	2488
Totaal EU-27	187641	157578000	2153	2308496	480848	169784
I1 = Indicator 1 (per 1000 ton); I2 = Indicator 2 (per 1000 VS dollar); I3 = Indicator (per 1000 mankrachten) 3 ; I4 = Indicator 4 (per 1000 ton kolen + equivalenten); I5 = Indicator 5 (per 1000); I6 = Indicator 6 (populatie per 1000 in steden met meer dan 100 000 inwoners) Bron: Correlates of War Project (COW, 2008)						

B. Omzetting indicatoren in relatieve termen						
Land (2001)	I1 t.o.v. EU27	I2 t.o.v. EU27	I3 t.o.v. EU27	I4 t.o.v. EU27	I5 t.o.v. EU27	I6 t.o.v. EU27
België	0,057354	0,019146	0,018114	0,03264	0,021131	0,008829
Denemarken	0,004002	0,015288	0,009754	0,010327	0,011008	0,006661
Duitsland	0,23877	0,170722	0,143056	0,20005	0,17099	0,149543
Finland	0,020987	0,009088	0,014863	0,016123	0,010764	0,008322
Frankrijk	0,103085	0,208843	0,127264	0,146537	0,12287	0,061979
Griekenland	0,006827	0,035011	0,07385	0,016365	0,022138	0,014006
Ierland	0,000799	0,003954	0,004645	0,007958	0,007757	0,003846
Italië	0,14224	0,133052	0,106828	0,10358	0,119158	0,09409
Luxemburg	0,014522	0,00092	0,000464	0,002	0,000896	0
Nederland	0,032173	0,039707	0,023223	0,051447	0,032832	0,029007
Oostenrijk	0,031278	0,008992	0,016256	0,015514	0,017076	0,01463
Verenigd Koninkrijk	0,072175	0,220297	0,098003	0,144068	0,122351	0,311749

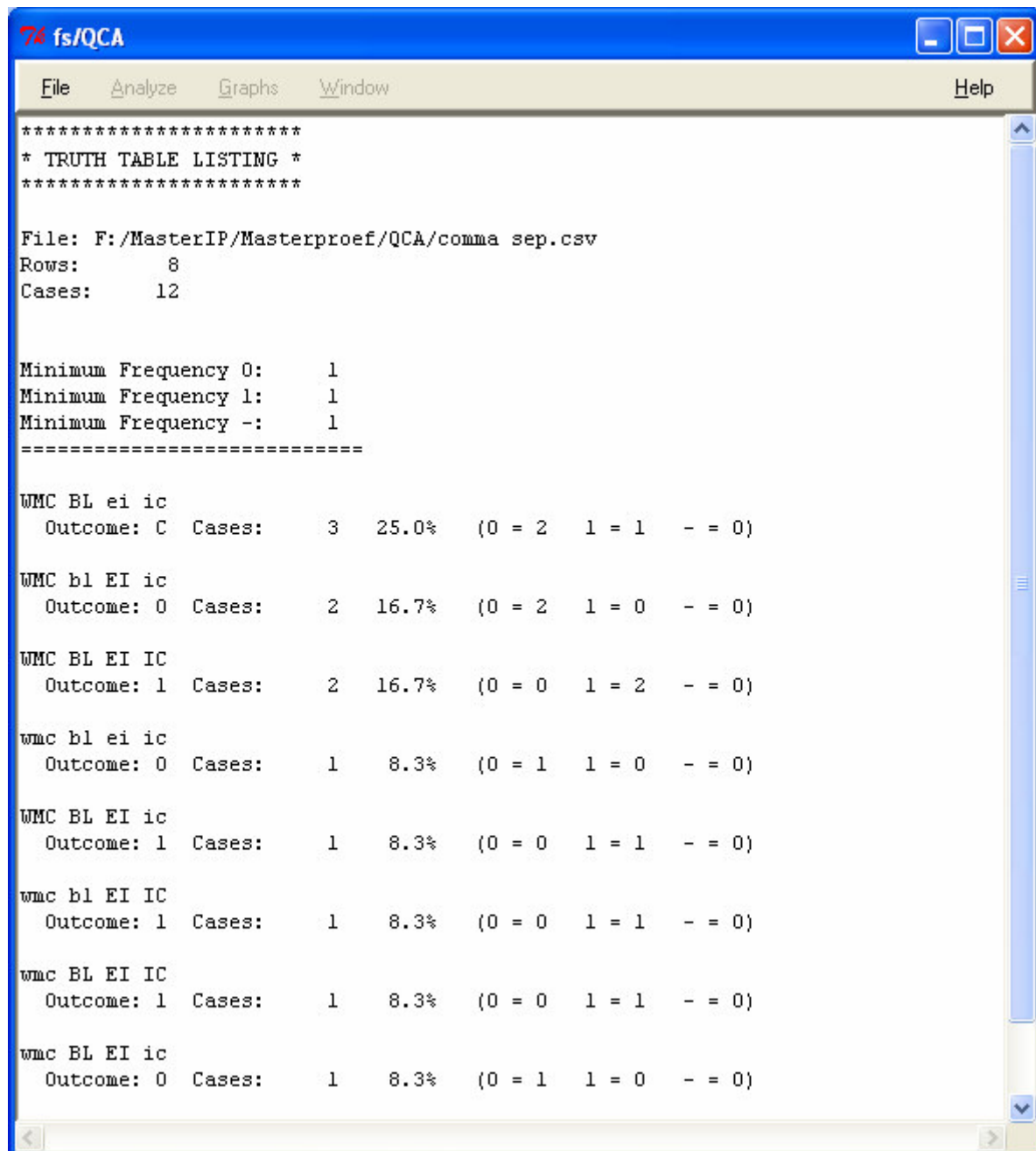
C. Zes indicatoren ondergebracht in drie categorieën + eindpercentages				
Land	C1	C2	C3	Eindpercentage
België	0,044997	0,01863	0,01498	2,60 %
Denemarken	0,007165	0,012521	0,008835	0,90 %
Duitsland	0,21941	0,156889	0,160266	17,90 %
Finland	0,018555	0,011975	0,009543	1,30 %
Frankrijk	0,124811	0,168053	0,092425	12,80 %
Griekenland	0,011596	0,054431	0,018072	2,80 %
Ierland	0,004379	0,004299	0,005802	0,50 %
Italië	0,12291	0,11994	0,106624	11,60 %
Luxemburg	0,008261	0,000692	0,000448	0,30 %
Nederland	0,04181	0,031465	0,03092	3,50 %
Oostenrijk	0,023396	0,012624	0,015853	1,70 %
Verenigd Koninkrijk	0,108121	0,15915	0,21705	16,10 %
C1 = categorie 1 = (%staalproductie+%energieconsumptie)/2; C2 = categorie 2 = (%militaire uitgaven+ %grootte leger)/2; C3 = categorie 3 = (%totale populatie+ %stedelijke populatie)/2; eindpercentage = (C1+C2+C3)/3				

Bijlage 2: Berekening Europese identiteit

Europese identiteit						
Land	Enkel nationale identiteit	Nationale en Europese identiteit (1)	Europese en nationale identiteit (2)	Enkel Europese identiteit (3)	Weet het niet	Europese identiteit (1+2+3)
België	0,45	0,4	0,08	0,05	0,03	53%
Denemarken	0,41	0,54	0,04	0,02	0	60%
Duitsland	0,4	0,43	0,09	0,04	0,03	56%
Finland	0,59	0,36	0,03	0,01	0,01	40%
Frankrijk	0,34	0,5	0,09	0,05	0,03	64%
Griekenland	0,58	0,35	0,04	0,02	0,01	41%
Ierland	0,55	0,38	0,03	0,02	0,02	43%
Italië	0,31	0,57	0,06	0,03	0,03	66%
Luxemburg	0,22	0,45	0,14	0,16	0,03	75%
Nederland	0,45	0,45	0,06	0,03	0,01	54%
Oostenrijk	0,46	0,43	0,06	0,03	0,02	52%
Verenigd Koninkrijk	0,71	0,22	0,04	0,02	0,02	28%
EU-15 (gemiddelde)	0,44	0,44	0,06	0,03	0,03	53%
Vraag: 'Zie je jezelf in de nabije toekomst als (1) enkel (nationaliteit), (2) (nationaliteit) en Europees, (3) Europees en (nationaliteit) (4) enkel Europees en (5) weet het niet'						
Bron: Standaard Eurobarometer 56: Enquête 56.2 - Veldwerk Oktober-November 2001 (Europese Commissie, 2001)						

Bijlage 3: QCA

Truth table 1: Overzicht

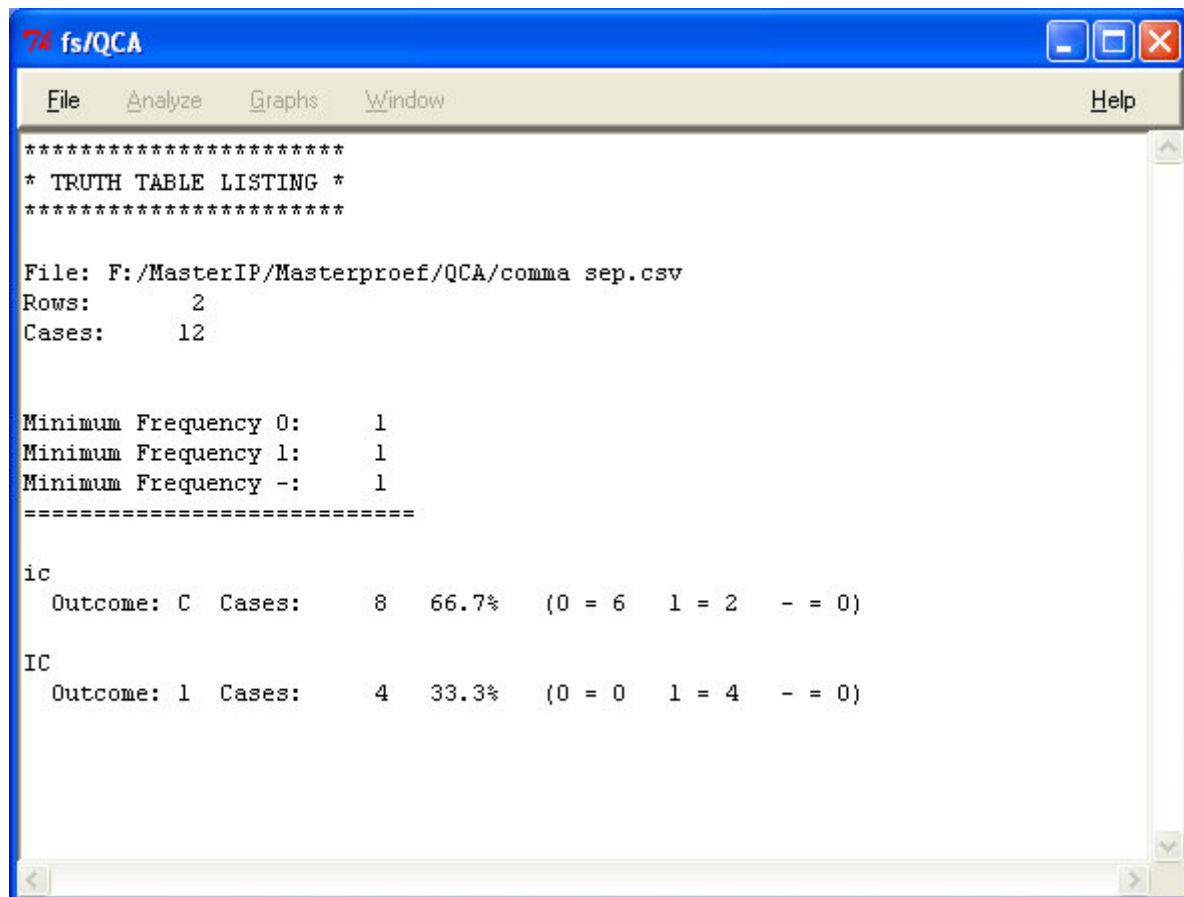

The screenshot shows the fs/QCA software window. The title bar is blue with the text 'fs/QCA' and standard window controls. The menu bar includes 'File', 'Analyze', 'Graphs', 'Window', and 'Help'. The main text area displays the following information:

```
*****  
* TRUTH TABLE LISTING *  
*****  
  
File: F:/MasterIP/Masterproef/QCA/comma sep.csv  
Rows:      8  
Cases:     12  
  
Minimum Frequency 0:      1  
Minimum Frequency 1:      1  
Minimum Frequency -:      1  
=====
```

WMC BL ei ic	Outcome: C	Cases:					
WMC BL ei ic	Outcome: C	Cases:	3	25.0%	(0 = 2	1 = 1	- = 0)
WMC bl EI ic	Outcome: 0	Cases:	2	16.7%	(0 = 2	1 = 0	- = 0)
WMC BL EI IC	Outcome: 1	Cases:	2	16.7%	(0 = 0	1 = 2	- = 0)
wmc bl ei ic	Outcome: 0	Cases:	1	8.3%	(0 = 1	1 = 0	- = 0)
WMC BL EI ic	Outcome: 1	Cases:	1	8.3%	(0 = 0	1 = 1	- = 0)
wmc bl EI IC	Outcome: 1	Cases:	1	8.3%	(0 = 0	1 = 1	- = 0)
wmc BL EI IC	Outcome: 1	Cases:	1	8.3%	(0 = 0	1 = 1	- = 0)
wmc BL EI ic	Outcome: 0	Cases:	1	8.3%	(0 = 1	1 = 0	- = 0)

Truth table 2: Institutionele cultuur (spaarzame formule)

The screenshot shows the fs/QCA software window. The title bar is blue with the text 'fs/QCA' and standard window controls. The menu bar includes 'File', 'Analyze', 'Graphs', 'Window', and 'Help'. The main text area displays the following information:

```
*****
* TRUTH TABLE LISTING *
*****

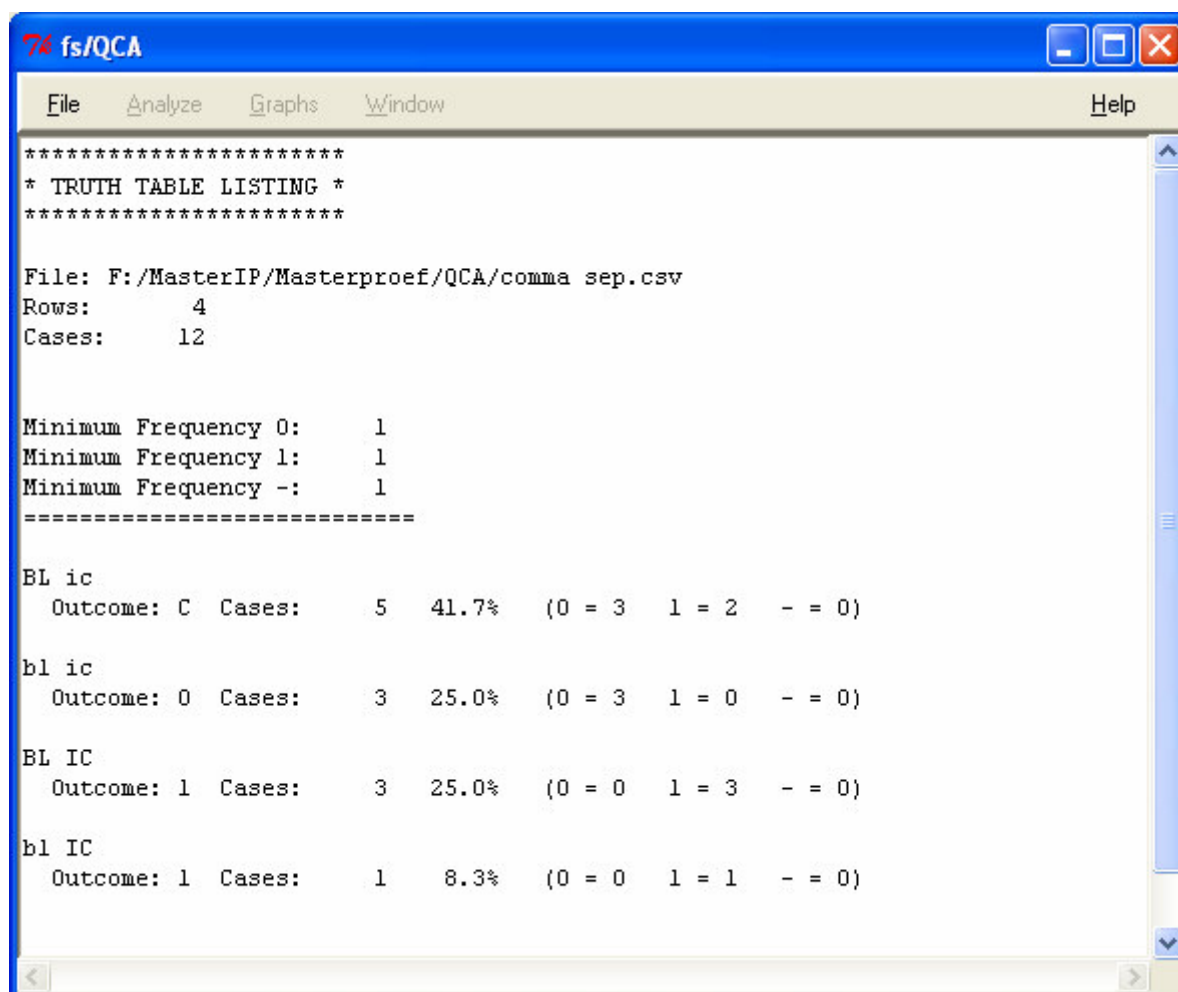
File: F:/MasterIP/Masterproef/QCA/comma sep.csv
Rows:      2
Cases:     12

Minimum Frequency 0:      1
Minimum Frequency 1:      1
Minimum Frequency -:      1
=====

ic
  Outcome: C  Cases:      8   66.7%   (0 = 6   1 = 2   - = 0)

IC
  Outcome: 1  Cases:      4   33.3%   (0 = 0   1 = 4   - = 0)
```

Truth table 3: Balancing en institutionele cultuur (spaarzame formule)

The screenshot shows the fs/QCA software window. The title bar is blue with the fs/QCA logo and standard window controls. The menu bar includes File, Analyze, Graphs, Window, and Help. The main text area displays the following information:

```
*****
* TRUTH TABLE LISTING *
*****

File: F:/MasterIP/Masterproef/QCA/comma sep.csv
Rows:      4
Cases:     12

Minimum Frequency 0:      1
Minimum Frequency 1:      1
Minimum Frequency -:      1
=====

BL ic
  Outcome: C Cases:      5   41.7%   (0 = 3   1 = 2   - = 0)

bl ic
  Outcome: 0 Cases:      3   25.0%   (0 = 3   1 = 0   - = 0)

BL IC
  Outcome: 1 Cases:      3   25.0%   (0 = 0   1 = 3   - = 0)

bl IC
  Outcome: 1 Cases:      1    8.3%   (0 = 0   1 = 1   - = 0)
```

Bibliografie

ALLNOCH, D. (2003), *Has the European Convention United Europe in Security and Defence Policy Issues?*, www.monnet-centre.uni-bremen.de/pdf/wp/2003-1-Allnoch.pdf.

ASPINWALL, M. (2002), 'Preferring Europe: Ideology and National Preferences on European Integration' in *European Union Politics*, 3, 1: 81-111.

BBC (2008), *Foreign troops in Iraq*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3628959.stm.

BEYERS, J. (1998), *Where does supranationalism come from? Ideas floating through the working groups of the Council of the European Union*, <http://eiop.or.at/eiop/texte/1998-009a.htm>.

BÖRZEL, T. (2002), *States and Regions in the European Union: Institutional Adaptation in Germany and Spain*, Cambridge: Cambridge University Press, 265p.

BRADY, H., CAMPBELL, Y. en TONRA, B. (2004), *CFSP Watch 2004*, www.fornet.info/CFSPannualreports2004.

BREITEGGER, A. (2005), *CFSP Watch 2005*, www.fornet.info/CFSPannualreports2005/CFSP%20Watch%202005%20Austria.pdf.

BRUMMER, K. (2007), 'Introduction: The North and ESDP', 5-8 in BRUMMER, K. (ed.), *The North and ESDP*, Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 60p.

COMELLI, M. (2004), *CFSP Watch 2004 – Italy*, www.fornet.info/CFSPannualreports2004/CFSP%20WATCH%202004_Italy_2.pdf.

CORNISH, P. en EDWARDS, G. (2001), 'Beyond the EU/NATO dichotomy: the beginnings of a European strategic culture' in *International Affairs*, 77, 3: 587-603.

COW (2007), *National Material Capabilities*, <http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/Capabilities/nmc3-02.htm>.

DE MEUR, G. en RIHOUX, B. (2002), *l'Analyse Quali-Quantitative Comparée (AQQC-QCA)*, Louvain-La-Neuve: Bruylant-Academia, 175p.

ELIASSEN, K.A. (1998), 'Introduction: The New European Foreign and Security Policy Agenda', 1-8 in ELIASSEN, K.A. (ed.), *Foreign and Security Policy in the European Union*, London: SAGE Publications, 246p.

EMBASSY OF FRANCE (2008), *French Embassy in the United States*, <http://ambafrance-us.org>.

EVERTS, S. en KEOHANE, D. (2003), 'The European Convention and EU Foreign Policy: Learning from Failure' in *Survival*, 45, 3: 167-186.

EUROPESE COMMISSIE (2002), *Standard Eurobarometer 56*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb56/eb56_en.htm.

EUROPESE CONVENTIE (2008), *Documenten van de Conventie*, <http://european-convention.europa.eu/enjeux.asp?lang=NL&Content>.

EUROPESE UNIE (2008), *Europees veiligheids- en defensiebeleid (EVDB)*, http://europa.eu/scadplus/glossary/european_security_defence_policy_nl.htm.

FLERS, N.A. (2004), *CFSP Watch 2004 – Germany* –, www.fornet.info/CFSPannualreports2004.

FOREIGN & COMMONWEALTH OFFICE LONDON (2007), *The Reform Treaty: The British Approach to the European Union, Intergovernmental Conference, July 2007*, <http://europapoort.eerstekamer.nl/9345000/1/j9vvgy6i0ydh7th/vgbwr4k8ocw2/f=/vhmscogqc3s3.pdf>.

FRANGAKIS, N., PAPAYANNIDIS, A.D., DEMIRI, E. en VLIORAS, E. (2004), *CFSP Watch 2004 Greece*, www.ekem.gr/news/pdf/t.20.pdf.

GARTZKE, E. en GLEDITSCH, K.S. (2002), *Balancing, Bandwagoning, Bargaining, and War*, <http://www.essec.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/edinburgh/ws9/GleditschGartzke.pdf>.

GLUME, G. (2004), *CFSP Watch 2004 – Belgium*, <http://www.fornet.info/CFSPannualreports2004/CFSP%20Watch%20Belgium.pdf>.

GOURLAY, C. en REMACLE, E. (1998), 'The 1996 IGC : The Actors and their Interaction', 59-93 in ELIASSEN, K.A. (ed.), *Foreign and Security Policy in the European Union*, London: SAGE Publications, 246p.

GRIECO, J.M. (1996), 'State Interests and Institutional Rule Trajectories: A Neorealist Interpretation of the Maastricht Treaty and European Economic and Monetary Union', 261-306 in FRANKEL, B. (ed.), *Realism: Restatements and Renewal*, London: Frank Cass, s.n..

HAAS, E.B. (1958), *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-57*, Stanford: Stanford University Press, s.n..

HASENCLEVER, A., MAYER, P. en RITTBERGER, V. (2004), *Theories of International Regimes*, Cambridge: University Press, 248p.

HILL, C. (2004), 'Renationalizing or Regrouping? EU Foreign Policy Since 11 September 2001' in *Journal of Common Market Studies*, 42, 1: 143-163.

HOOGHE, L. en MARKS, G. (2001), *Multi-Level Governance and European Integration*, Lanham: Rowman & Littlefield, 251p.

HOWORTH, J. (2007), *Security and Defence Policy in the European Union*, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan, 315p.

IKENBERRY, G.J. (1998), 'Constitutional Politics in International Relations' in *European Journal of International Relations*, 4, 2: 147-177.

LAURSEN, F.(2002), 'Introduction: Overview of the 1996-97 Intergovernmental Conference (IGC) and the Treaty of Amsterdam' in LAURSEN, F. (ed.), *The Amsterdam Treaty*, Odense: Odense University Press, 655p.

LOGOTHETTI, R. (2005), *Austrias Security and Defence Policy within the framework of ESDP*, www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/05_secstrat_20.pdf.

KEUKELEIRE, S. en MACNAUGHTAN, J. (2008), *The Foreign Policy of the European Union*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 374p.

KOENIG-ARCHIBUGI, M. (2004), 'Explaining Government Preferences for Institutional Change in EU Foreign and Security Policy' in *International Organization*, 58, s.n.: 137-174.

MARTIN, L. (1992), 'Interests, Power, and Multilateralism' in *International Organization*, 46, 4: 765-792.

MEARSHEIMER, J. (1994-1995), 'The False Promise of International Institutions' in *International Security*, 19, 3: 5-49.

MENON, A. (2003), 'Member States and International Institutions: Institutionalizing Intergovernmentalism in the European Union' in *Comparative European Politics*, 1, 1: 171-201.

MENON, A. (2004), 'From crisis to catharsis: ESDP after Iraq' in *International Affairs*, 80, 4: 631-648.

MEYER, C.O. (2004), *Theorising European Strategic Culture: Between Convergence and the Persistence of National Diversity*, <http://www.ceps.be>.

MONNET, J. (1978), *Memoirs*, London: Collins, 324p.

NATO REVIEW (2003), *Rebuilding Relationships*, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue2/english/art1.html>.

NUGENT, N. (2006), *The Government and Politics of the European Union*, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan, 630p.

OJANEN, H. (2007), 'Finland and ESDP', 34-44 in BRUMMER, K. (ed.), *The North and ESDP*, Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 60p.

OLIVER, T. (2004), *CFSP Watch 2004*, www.fornet.info/CFSPannualreports2004.

OLSEN, G.R. (2007), 'Denmark and ESDP', 22-33 in BRUMMER, K. (ed.), *The North and ESDP*, Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 60p.

PETRELLI, M. en VALLIANATOU, A. (2008), *The medium-small and big member states: willing enough to draw common positions during the European Convention and IGC debate on CFSP and ESDP?*, <http://eeep.pspa.uoa.gr/Paperconventioneeep.pdf>.

PILEGAARD, J. (2004), *CFSP Watch 2004 – Denmark* –, www.fornet.info/CFSPannualreports2004.

RAGIN, C.C., RUBINSON, C., SCHAEFER, D. ANDERSON, S., WILLIAMS, E. en GIESEL, H. (2006), *User's Guide to Fuzzy-Set/Qualitative Comparative Analysis*, <http://www.u.arizona.edu/~cragin/fsQCA/software.shtml>.

RAY, L. (2006) 'Public Opinion, Socialization and Political Communication', 263-281 in JORGENSEN, K.E., POLLACK, M.A. en ROSAMOND, B. (eds.), *Handbook of European Union Politics*, London: Sage, 596p.

RISSE, T. (2005), 'Neofunctionalism, European identity, and the puzzles of European integration' in *Journal of European Public Policy*, 12, 2: 291-309.

ROSAMOND, B. (2000), *Theories of European Integration*, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan, 232p.

SARTORI, G. (1994), 'Compare why and how', 14-34 in DOGAN, M. en KAZANCIGIL, A. (eds.), *Comparing nations. Concepts, strategies, substance*, Oxford: Blackwell, s.n.

STRAND, J. (2004), *CFSP Watch 2004 – Finland* –, www.fornet.info/CFSPannualreports2004.

TERPAN, F. (2005), *France and the European Security and Defence Policy*, http://aei.pitt.edu/3089/01/france_and_ESDP.txt.

THYM, D. (2004), 'Reforming Europe's Common Foreign and Security Policy' in *European Law Journal*, 10, 1: 5-22.

TONRA, B. (2003), 'Constructing the Common Foreign and Security Policy: The Utility of a Cognitive Approach' in *Journal of Common Market Studies*, 41, 4: 731-756.

VAN HAM, P. (1997), 'The EU and WEU: From Cooperation to Common Defence?', 306-325 in EDWARDS, G. en PIJPERS, A. (eds.), *The Politics of European Treaty Reform: The 1996 Intergovernmental Conference and Beyond*, London: Pinter, 353p.

UNITED NATIONS (2008), *United Nations Member States*, <http://www.un.org/members>.

WAGNER, W. (2003), 'Why the EU's common foreign and security policy will remain intergovernmental: a rationalist institutional choice analysis of European crisis management policy' in *Journal of European Public Policy*, 10, 4: 576-595.

WALL, S. (2005), *Flexibility and the future of the European Union – A Federal Trust Report on flexible integration in the European Union*, www.fedtrust.co.uk/admin/uploads/FedT_Flexibility_report.pdf.

WYATT, D. en DASHWOOD, A. (1987), *The Substantive Law of the EEC*, Londen: Sweet & Maxwell, 549p.